

Møte onsdag den 11. juni 2014 kl. 10

President: Ingjerd Schou

Dagsorden (nr. 80):

1. Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om investeringar i Forsvaret (Innst. 234 S (2013–2014), jf. Prop. 84 S (2013–2014))
2. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Ombudsmannsnemnda for Forsvarets innberetning om virksomhet i tiden 1. januar–31. desember 2013 (Innst. 226 S (2013–2014), jf. Dokument 5 (2013–2014))
3. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Ombudsmannsnemnda for sivile vernepliktiges innberetning om virksomheten i tiden 1. januar 2010–31. desember 2013 (Innst. 230 S (2013–2014), jf. Dokument 6 (2013–2014))
4. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om årsmelding til Stortinget fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) for 2013 (Innst. 225 S (2013–2014), jf. Dokument 7:3 (2013–2014))
5. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om særskilt melding til Stortinget fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) om utvalgets undersøkelse av påstander om politisk overvåking og PSTs bruk av Christian Høibø som kilde (Innst. 229 S (2013–2014), jf. Dokument 7:2 (2013–2014))
6. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av effektivitet i konsekjonsbehandlingen av fornybar energi (Innst. 220 S (2013–2014), jf. Dokument 3:5 (2013–2014))
7. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens melding om virksomheten i 2013 (Innst. 227 S (2013–2014), jf. Dokument 2 (2013–2014))
8. Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om melding for året 2013 fra Sivilombudsmannen (Innst. 228 S (2013–2014), jf. Dokument 4 (2013–2014))
9. Referat

Sak nr. 1 [10:00:26]

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om investeringar i Forsvaret (Innst. 234 S (2013–2014), jf. Prop. 84 S (2013–2014))

Presidenten: Etter ønske fra utenriks- og forsvarskomiteen vil presidenten foreslå at debatten blir begrenset til 1 time og 10 minutter, og at taletiden blir fordelt slik på partigruppene:

Arbeiderpartiet 20 minutter, Høyre 15 minutter, Framskrittspartiet 10 minutter, Kristelig Folkeparti 5 minutter, Senterpartiet 5 minutter, Venstre 5 minutter, Sosialistisk Venstreparti 5 minutter og Miljøpartiet De Grønne 5 minutter.

Videre vil presidenten foreslå at det blir gitt anledning til replikkordskifte på seks replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av regjeringen, innenfor den fordelte taletiden.

Videre blir det foreslått at de som måtte tegne seg på takerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Representanten Jenny Følling får ordet, for sakens ordfører.

Jenny Følling (Sp) [10:01:39]: Prop. 84 S for 2013–2014 omhandlar investeringar i Forsvaret. Formålet med denne proposisjonen er å be om Stortingets godkjenning av oppstart av to nye investeringsprosjekt, godkjenning av endringar av eit tidlegare godkjent prosjekt og å orientere Stortinget om følgjande saker:

1. Landbasert, indirekte artilleri. Prosjektet omfattar anskaffing av 24 sjølvdrivne artilleriskyts med system for handtering av ammunisjon, logistikk og ammunisjon.
2. Fleinjonalt samarbeid om tank- og transportfly. Noreg deltek i eit internasjonalt europeisk prosjekt for anskaffing og drift av tank- og transportfly. Regjeringa planlegg å kome tilbake til Stortinget med saka i ein proposisjon i løpet av 2015.
3. Einskaphelikopter for Forsvaret. Regjeringa informerer om status på innkjøp av 14 NH90-helikopter til Kystvakta og fregattane. Årsaker til at leveransane er svært forsinka, blir omtala.
4. Klede og verneutstyr – teknisk justering av kostnadsramma. Opphavleg kostnadsramme må oppjusterast frå 700 mill. kr til 715 mill. kr pluss gjennomføringskostnader på 16 mill. kr, totalt ein auke på 31 mill. kr. Komiteen føreset at rammene for dei ulike prosjekta blir haldne, og at Stortinget er orientert om kostnadsbildet. Komiteen viser til at Stortinget ved behandlinga av Inst. 388 S for 2011–2012, jf. Prop. 73 S for 2011–2012 vedtok at hovudbasen for Forsvarets nye kampfly skal lokaliserast og etablerast ved Ørland hovudflystasjon. Komiteen merkar seg at prosjektet omfattar etablering av eit nytt skvadronsbygg på Ørlandet. Det er det første byggjeprojektet i etableringa av den nye hovudbasen for F-35 og må stå ferdig allereie hausten 2016 for mottak av dei første fire simulatorane for F-35 som blir leverte gjennom kampflyprosjektet.

Komiteen viser til at eit nytt skvadronsbygg er viktig for å realisere etableringa av den nye kampflybasen på Ørlandet, og støttar etableringa innanfor ei kostnadsramme på 619 mill. kr. Ein føreset at nye byggjeprojekt for kampflybasen på Ørlandet blir lagde fram for Stortinget for godkjenning i tråd med etablert praksis.

Komiteen har merka seg bekymringa til dei som misser eigedomane sine på grunn av etableringa av kampflybasen.

Komiteen vil understreke at det er svært viktig at Forsvaret har ein god og ryddig prosess med dei det angår direkte.

Komiteen viser til at prosjekt for nye stasjonar i grensevakta i Sør-Varanger blei godkjende av Stortinget gjennom Innst. 441 S for 2010–2011, jf. Prop. 110 S for 2010–2011, og støttar etableringa av desse prosjekta innanfor ei kostnadsramme på 351 mill. kr. Komiteen merkar seg vidare at etableringa av grensevakta sin stasjon i sør på det nærmaste er ferdig. For stasjonen i nord har detaljprosjekteringa vist behov for justeringar frå det godkjende prosjekt. Det kjem bl.a. av auka behov for integrering av informasjon- og kommunikasjonsteknologi, krav til tryggleik, nye krav til kennelen ved stasjonen og infrastruktur. Auken i kostnadsramma på 57 mill. kr kjem i hovudsak av forhold knytte til teknisk infrastruktur og prisstiging.

Stortinget blei i Prop. 1 S informert om eit nyoppretta prosjekt som skal sørge for at Fridtjof Nansen-klassen har eit luftvernmissil som møter operative behov. Prosjektet har ei kostnadsramme på 1 849 mill. kr. Gjennomføringskostnadene for prosjektet er estimerte til 30 mill. kr. Komiteen er einig i at desse investeringane er nødvendige.

Komiteen er kjend med at det eksisterande sjølvforsvarsmissilet blei utvikla på 1990-talet. Missilet var designa for å ha ei levetid på 15 år. Framtidige og nye truslar gjer at det er behov for oppdateringar og vidareutvikling av luftvernmissilsystemet. Løysinga som er vald, inneber oppgradering av dei eksisterande missila i eit samarbeid med andre nasjonar ... (presidenten klubber).

Presidenten: Tiden er ute.

Kåre Simensen (A) [10:07:03]: I dag behandler vi en svært viktig sak om årlige investeringer i Forsvaret. Det er en sak som er viktig fordi vi i Norge har en svært høy materiell investeringsgrad, og fordi det er noe som gjør at Norge trer fram i NATO-sammenheng, at vi evner å fornye vårt materiell og øke våre budsjetter i en tid der mange av våre allierte sliter med både budsjetter og utfordringer knyttet til graden av nyinvestering i materiell og struktur.

Krisen i Ukraina minner oss som NATO-medlem om viktigheten av at alle medlemmer i alliansen, særlig i Europa, må ta større ansvar for egen sikkerhet. Vi må dessverre konstatere at forholdet mellom øst og vest er blitt noe kjøliger enn det var for bare noen måneder siden.

Men det er ikke like kjølig overalt. I nord er det fremdeles et godt samarbeid med Russland, og det fungerer godt på den 196 km lange grenselinjen mellom de to landene. Selv om Norge har valgt å utsette planlagte militærøvelser i påvente av en mer avklart situasjon i Ukraina, fungerer det daglige samarbeidet mellom våre to nasjoner godt. Spesielt ser vi det innenfor redning og søk og ressursforvaltningen i havet. Det samme kan vi si om det mellomfolkelige samarbeidet i Barentsregionen. I dag påvirkes det lite av det som skjer i kjølvannet av Ukraina. Det er det mange som er glade for.

I tilknytningen til saken vi nå diskuterer, er det viktig å si at overvåkingen av vår Schengen-grense mot Russland skjer i et gjensidig og godt samarbeid med våre naboer i øst. Så er vi kjent med at også Russland rustet opp

sin del av grenseovervåkingen, med bl.a. å bygge et helt nytt, delvis dobbelt, piggrådgerde mot Norge i tillegg til en skjerpet digital overvåking på sin side.

Når regjeringen nå ønsker å øke kostnadsrammen til den nye grensevakten i Sør-Varanger til 351 mill. kr, ønskes det velkommen. Det har ikke direkte noe med denne saken å gjøre, men et lite hjertesukk: Det hadde vært fint om det også ble bevilget penger til en ny grensestasjon. Eksisterende grensestasjon på Storskog har som kjent sprengt kapasitet, og en utvidelse tror jeg også vil tjene denne saken. Men det får vi komme tilbake til.

Regjeringen foreslår også vel 600 mill. kr til et nytt skvadronbygg for F-35 på Ørlandet. Gjennomføringskraft har vært dagens regjerings slogan. Derfor er det store forventninger om en rask utbygging av den nye kampflybasen på Ørlandet. Men dagens vedtak må kunne defineres under begrepet «en viktig milepæl» for Luftforsvaret. Det er bra.

Om man skal driste seg til å gi et råd fra opposisjonen i det som videre skal skje på Ørlandet, er det viktig for våre myndigheter å etablere et godt og nært samarbeid med kommune, regionale myndigheter og andre berørte parter for å få en så smertefri utbygging som mulig.

Til slutt: Også oppgraderingen av luftvernssystem til fregattene i Fridtjof Nansen-klassen er viktig å nevne i denne saken. Denne investeringen på nesten 2 mrd. kr bidrar til at Norge fortsatt har en av Europas mest moderne maritime styrker.

Alt i alt er dette en sak der det er vanskelig for opposisjonen å komme med kritikk overfor regjeringen. Det er bra å registrere at regjeringen Solberg viderefører satsingen på Forsvaret som regjeringen Stoltenberg la et godt grunnlag for. Gode og fornuftige investeringer i Forsvaret er det stor enighet om. Det viser også en enstemmig innstilling fra komiteen.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [10:10:57]: Prop. 84 S Investeringar i Forsvaret viser at det er krevende å drive budsjettering i Forsvaret. Kostnader til ulike former for materiell øker hele tiden. Det skyldes ikke nødvendigvis at store internasjonale bedrifter skor seg på nasjonale forsvarsbudsjetter, men at teknologien som utvikles, er svært avansert. Det kan man like eller mislike – det er forsikringspremien vi betaler for å kunne forsvare oss mot potensielle fiender.

Det betyr ikke at materiellinvesteringer bør være netto utgifter betalt av skattebetalerne. Anskaffelse og utvikling av forsvarsteknologi gir nasjonal industri betydelige muligheter dersom vi spiller kortene våre riktig. Av det følger det at billigst ikke alltid er best. Utvikling av forsvarsteknologi har betydelige spin-off-effekter for annen norsk teknologi. Jeg minner om at Forsvars- og sikkerhetsindustriens Forening – FSi – har mer enn 100 medlemsbedrifter. Forsvarsindustrien er med andre ord en stor og viktig arbeidsgiver, ikke minst i distriktene.

Det er uansett et paradoks at jo mer avansert forsvarsmateriellet og utstyret er, jo mindre sannsynlig er det at det vil bli benyttet. Det er nettopp det som er poenget: avskrekking. Det aller meste av NATO-landenes avanserte våpen har endt på skraphaugen før det noen gang har blitt benyt-

tet i væpnet konflikt. Enkelte hevder derfor at investeringer i utvikling av forsvarsteknologi har vært bortkastede penger. Overhodet ikke – hele poenget med avanserte våpensystemer er at de ikke skal bli brukt. Det er selve eksistensen av våpnene som gjør dem effektive, så også med investeringer som Stortinget slutter seg til gjennom denne proposisjonen. Luftvernmissiler til nær 1 849 mill. kr til fregattene, økte kostnader til informasjons- og kommunikasjonsteknologi til grensevakten på 57 mill. kr, til 294 mill. kr, og skvadronsbygg til planlagte kampfly til 619 mill. kr er prisen vi må betale for å ha et operativt, effektivt forsvar.

Med dette som bakteppe er det helt avgjørende at alle større materiellanskaffelser i Forsvaret kommer norsk forsvarsindustri og relatert industri til gode. Ja visst har EU- og EØS-land ikke anledning til å subsidiere nasjonal industri, men forsvarsindustrien er unntatt disse prinsippene, nettopp fordi det angår nasjonal sikkerhet. Norge må derfor ikke opptre som mer katolsk enn paven i slike spørsmål, men bruke det handlingsrommet som finnes, for å skape høyteknologiske arbeidsplasser med stort potensial innenfor en rekke områder.

Teknologi kan ikke vedtas, og kommer heller ikke av seg selv. Fremskrittspartiet vil derfor oppfordre regjeringen til å videreføre og styrke den nasjonale forsvarsindustrien. Flernasjonalt samarbeid om tank- og transportfly og artilleriskyts bør være et godt virkemiddel for å få til akkurat dette.

Når dette er sagt, må vi samtidig innse at væpnede konflikter ikke er avleggs, heller ikke i Europa. Høyteknologisk forsvar og avanserte våpensystemer må derfor følges av dyktige teknologioperatører. Dette kommer i tillegg til de mange offiserer og menige soldater som hver dag gjør en strålende jobb i sitt forsvar av Norge.

Regina Alexandrova (H) [10:14:24]: Norge har et forsvaret i utvikling når det gjelder oppgradering av moderne krigsmateriell. Det gjelder fra enkeltpersonsbekledning til vår største våpenplattform, investeringene i F-35 kampfly. Det er viktig at vi ivaretar og videreutvikler en moderne forsvarsstruktur for vår tid. Vi trenger et effektivt innsatsforsvar med høy operativ evne i tråd med langtidspanen.

Jeg er veldig fornøyd med regjeringens framlegging av nytt investeringsprosjekt med skvadronsbygget til hovedbasen for F-35 på Ørlandet. Det er viktig at prosjektet kom nå, slik at vi kan sikre at bygget står klart til 2016, når fire av våre åtte flysimulatorer er klare for bruk. Et effektivt flerbruksanlegg er viktig når vi nå bygger opp vår hovedbase for kampfly, slik at vi kan minimere driftskostnadene mest mulig. Hovedbasen for F-35 vil derfor bli et kompakt, moderne flerbruksanlegg, der det vil være kort avstand mellom de operative avdelingene, treningskapasitetene og vedlikeholdsfasilitetene. Dette vil gi effektiv flytimeproduksjon og sikre god operativ kapasitet for kampflyvåpnene.

De nye kampflyene krever store mengder drivstoff. Ved forsvar av vårt langstrakte land vil vi være avhengige av mulighet for tanking andre steder enn på Ørlandet og QRA-basen på Evenes, enten ved landbasert tanking

eller ved luft-til-luft-tanking. Det vil ikke være økonomisk gunstig for Norge å drifte egne fly med luft-til-luft-tankingskapasitet. Det er derfor en nødvendighet at vi har et flernasjonalt samarbeid om denne kritiske kapasiteten, både når det gjelder investeringer, og når det gjelder drift. Det er positivt at Norge jobber sammen med andre nasjoner for å få dette på plass. USA vil i framtiden trekke ut store deler av sin luft-til-luft-kapasitet fra Europa og oppprioritere disse ressursene til andre deler av verden. For at vi da skal ha mulighet for å utnytte vår kampkraft med F-35, må vi selv ivareta denne kapasiteten i et samarbeid med andre europeiske land.

Det ses på investeringer i multirolle tank- og transportfly. Dette er fly som kan brukes som enten tankfly eller transportfly eller en kombinasjon av disse. Multirolle-fly vil gi fleksible bruksmuligheter. Dersom man i tillegg ser på muligheten for et offentlig-privat samarbeidsprosjekt, OPS, ved sivil bruk av flyene vi ikke har behov for til daglig bruk, men trenger som beredskapskapasitet, vil vi kunne redusere driftskostnadene, men opprettholde en god beredskapssevne. Dette er spennende framtidsmuligheter, som kan gi stor fleksibilitet og høy operativ evne.

Det andre nye investeringsprosjektet som regjeringen legger fram, er også av stor betydning for vår kampevne. Dette materiellprosjektet er en oppgradering og en videreutvikling av luftvernmissilsystemet som er integrert i fregattene i Fridtjof Nansen-klassen. Det nye luftvernmissilsystemet er et framtidsrettet våpensystem som vil ha kapasitet til å gi fregattene godt selvforsvar, samtidig som det vil kunne samvirke med allierte marinestyrker for å oppnå større operativ evne.

Det er betryggende å registrere at Forsvarsdepartementet jobber med å finne et alternativt våpensystem for artilleriet etter at prosjektet med Sverige om anskaffelser av det landbaserte, indirekte ildstøttesystemet Archer ble avsluttet, slik at det eksisterende artillerisystem M109 kan bli erstattet før avsluttet levetid i 2020. Dette vil ha betydning for den totale kampkraften til artilleribataljonen og Brigade Nord.

Det er viktig at vi prioriterer den nasjonale forsvarsevnen, og at vi har vilje og evne i framtiden til å investere i en videreutvikling av Forsvaret med en operativ evne og utholdenhet vi har behov for for et forsvar av Norge og et samarbeid med våre allierte.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [10:19:21]: Regjeringa prioriterer en videreutvikling og modernisering av Forsvaret langs de linjer som er lagt til grunn i flere påfølgende langtidspaner for Forsvaret, som også har hatt bred tilslutning i Stortinget. De forslagene som legges fram i denne proposisjonen, er et tydelig tegn på at regjeringa følger opp de investeringene vi har lagt til grunn.

Proposisjonen inneholder forslag om godkjenning av investeringer i høyteknologisk materiell samt eiendommer, bygg og anlegg for om lag 2,5 mrd. kr. Dette er svært viktige investeringer for å videreføre den omfattende moderniseringa av Forsvaret.

Proposisjonen inneholder også informasjon om fire viktige materiellinvesteringsprosjekter.

Så til de aktuelle investeringene. Stortinget vedtok våren 2012 lokalisering og etablering av hovedbase for Forsvarets nye kampfly på Ørlandet. Etableringa av den nye kampflybasen for F-35 er et viktig forsvars- og sikkerhetspolitisk tiltak. Kampflybasen må stå klar til mottak av de første F-35 høsten 2017 for å sikre en koordinert innfasing av F-35 mot utfasing av F-16 som nasjonal kampflykapasitet.

Regjeringa er opptatt av å bidra til god framdrift i utbygginga av den nye kampflybasen på Ørland, samtidig som det legges til rette for en framtidsrettet utvikling for lokalsamfunnene på Fosen. De som blir direkte berørt av utbygginga, vil bli godt ivare tatt gjennom en åpen og inkluderende prosess. Samtidig må regjeringa sikre at Stortingets vedtak gjennomføres innenfor de gitte tidsfristene.

Som del av reguleringsplanarbeidet har det våren 2014 vært gjennomført en rekke møter om behovet for avbøtende tiltak mellom lokale, regionale og statlige myndigheter, både på politisk og administrativt nivå. Det var bl.a. et møte mellom vertskommunene, fylkesmyndighetene og statssekretærene fra flere departementer i mars i år. Jeg har også vært i møte med både lokale myndigheter og støygrupper. Parallelt er Forsvarsbygg og Ørland kommune i gang med forhandlinger om avbøtende tiltak knyttet til reguleringsplanarbeidet.

Statssekretæren i Forsvarsdepartementet besøkte Ørland 6. juni og understreket der i møter med kommunen viktigheten av å videreføre dialogen rundt reguleringsplanarbeidet og signaliserte samtidig Forsvarsdepartementets vilje til å finne løsninger knyttet til Hårberg skole. Statssekretæren møtte også representanter for dem som berøres av støyutfordringene som følger av etableringa.

Den nevnte prosessen har primært til hensikt å finne gode løsninger på områder der det er behov for å avbøte eller kompensere for eventuelle negative følger etablering av kampflybasen fører med seg. Utvikling av kampflybasen vil på den annen side også representere mange nye muligheter for lokalsamfunnet og regionen, f.eks. i form av økt tilflytting, økt etterspørsel etter varer og tjenester samt både midlertidige og permanente arbeidsplasser.

I denne proposisjonen legger regjeringa fram et investeringsprosjekt som ivaretar det nye kampflyvåpenets behov for lokaler til flysimulatorer, planlegging og evaluering av oppdrag samt administrasjon av kampflyvirksomheten ved basen. Skvadronsbygget planlegges ferdigstilt tidlig i 2016, jeg vil bare understreke det. Jeg noterte meg at det i innstillinga sto høsten 2016, men tidspunktet er altså tidlig i 2016 for å kunne motta og operere F-35 fra Ørland hovedflystasjon i 2017.

Stortinget vedtok våren 2011 prosjektet for etablering av to nye stasjoner til grensevakta i Sør-Varanger, én i sør, i Svanvik, og en i nord, ved Storskog. Prosjektet har en godkjent kostnadsramme på 294 mill. kr. Etablering av stasjonen i Svanvik er ferdig og planlegges åpnet 17. juni i år. Jeg kommer selv til å delta på åpninga og ser veldig fram til det.

I detaljprosjekteringa av stasjonen ved Storskog er det synliggjort behov for å utvide omfanget grunnet økte behov og nye krav. I tillegg ligger markedsprisen høyere

enn det som lå til grunn under planlegginga av prosjektet. Regjeringa fremmer derfor forslag om å endre omfanget av prosjektet og øke den samlede kostnadsrammen med 57 mill. kr til 351 mill. kr for å realisere også stasjonen ved Storskog. Prosjektet vil kunne ferdigstilles sommeren 2016.

Fregatter i Fridtjof Nansen-klassen bidrar til å ivareta Forsvarets oppgaver i fred, krise og krig. Fregattene har et vidt spekter av sensorer og våpen, og de er anvendelige i bredden av maritime operasjoner, både nasjonalt og internasjonalt. Fartøyenes våpensystemer og egenbeskyttelse må være moderne og effektive for å kunne møte ulike trusler. For å bedre egenbeskyttelsen til fregattene anbefaler regjeringa i hovedsak tre tiltak:

- delta i utvikling av for deretter å anskaffe nye missiler av typen ESSM Block 2
- tilpasse fregattenes våpensystem til de nye missilene
- forlenge levetida til eksisterende missiler av typen ESSM Block 1

Utvikling og anskaffelse av nye missiler vil gjøres sammen med samarbeidspartnere i NATOs Sea Sparrow-prosjekt. Norge har vært med i samarbeidsprosjektet siden starten i 1968. Planen er å inngå en utviklingsavtale sommeren 2014. Det amerikanske firmaet Raytheon blir hovedleverandør i utviklingsfasen. Regjeringa legger opp til at Norge blir en viktig industrisamarbeidspartner i produksjonen av de nye missilene. Anskaffelsen og innfasingen av missilene er planlagt i perioden 2021–2025.

Forsvaret skulle opprinnelig anskaffe 24 nye artilleriskyts av typen Archer. Anskaffelsen var planlagt gjort i samarbeid med Sverige. Leverandøren har hatt store utfordringer med å utvikle skyts- og ammunisjonshåndteringssystemet, og det oppsto betydelige forsinkelser. Regjeringa konkluderte før jul med at artillerisystemet ikke vil kunne fylle Forsvarets behov innenfor den tida som er tilgjengelig, og besluttet i desember 2013 å trekke seg ut av kontrakten med leverandøren. Forhandlinger om dette pågår. Den forrige regjeringa varslet om disse problemene i Prop. 1 for 2013, og det var også lagt inn i Prop. 1 for 2014.

Artilleri er en viktig operativ kapasitet for Forsvaret, og Stortinget har tidligere vedtatt at kapasiteten skal være en del av strukturen. Forsvarsdepartementet arbeider derfor med å finne alternativer til Archer. Jeg forventer en avklaring på saken i løpet av 2014. Dersom det i prosessen med å finne alternativer til Archer blir foreslått kostnads- og omfangsendringer i anskaffelsesprosjektet, vil jeg komme tilbake til Stortinget med forslag til justeringer.

USA har varslet at de planlegger å redusere sin kapasitet på lufttankingsfly i Europa. En flernasjonal løsning virker etter regjeringas syn som den mest kosteffektive løsninga for å dekke Norges og andre europeiske nasjoners behov for lufttanking. Norge deltar nå i et samarbeid ledet av Nederland, initiert og støttet av European Defence Agency, med sikte på å etablere en flernasjonal flåte av multirolle tank- og transportfly, inkludert avklaring av anskaffelse, drift og vedlikehold. Norges eventuelle andel i et flernasjonalt program er foreløpig ikke konkretisert. Vi opplever nå at det synes å være relativt god framdrift i mø-

tene og i prosjektet. Det var et møte i Brussel senest i går, og uka før hadde jeg et møte med generaldirektøren i EDA om samme tema.

Forsvarets nye helikopter vil styrke Kystvakta og Sjøforsvaret betydelig. NH90-helikoptrene vil erstatte Lynx-helikoptrene til Kystvakta og være en ny kapasitet for fregattene. Det anskaffes totalt fjorten helikoptre, åtte i kystvaktversjon og seks i fregattversjon. Leveransene er som kjent svært forsinket. Årsakene til forsinkelsene er leverandørens problemer med utvikling, sertifisering og levering av riktig kvalitet. Helikoptrene skulle vært levert i perioden 2005–2008. Stortinget har jevnlig blitt informert om forsinkelsene i leveransene.

Norge har per juni 2014 mottatt fire helikoptre og forventer ytterligere to innen utgangen av året. De seks første helikoptrene blir levert i en foreløpig versjon. Leveransen av de siste åtte og oppgradering av de seks første skal etter planen finne sted i perioden 2017–2020. Selv om forsinkelsen blir på totalt tolv år, er det gledelig å registrere at det nå er framgang. Eksempelvis ble NH90 godkjent for landing på KV Senja i mai, og videre integrasjonsflygning og testing på fartøy kan nå gjennomføres. Målet er at Kystvakta seiler med NH90-helikopter fra sommeren 2015.

Avslutningsvis vil jeg si at jeg er glad for at komiteen enstemmig slutter seg til oppstart av byggeprosjektet for nytt skvadronsbygg på Ørlandet, og at det er enighet i komiteen om å slutte seg til endring av omfang og kostnadsramme for prosjektet for nye stasjoner til grensevakta i Sør-Varanger. Videre er jeg glad for at komiteen slutter seg til planen om å anskaffe et nytt luftvernssystem til våre fregatter. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget med mer informasjon om utvikling i prosjektene det er orientert om i proposisjonen.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Kåre Simensen (A) [10:28:50]: Jeg har lyst til å følge opp statsrådens innlegg og begrunnelse for et flernasjonalt samarbeid innenfor tank- og transportfly. Statsråden begrunner det som den mest kostnadseffektive løsningen. Mitt spørsmål vil da være: Vil det også være den mest strategiske og beredskapsriktige løsningen?

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [10:29:19]: Det er noe vi sammen med andre land vurderer fortløpende. Det må kunne dekke behovene våre, og det må kunne være i beredskap når det trengs av oss og de andre partnerne som er med.

Det er samtidig noe av utfordringa noen ganger når man tenker flernasjonalt samarbeid. Det betyr at for oss har det i denne sammenhengen vært viktig å søke samarbeid med nære NATO-allierte, bl.a. fordi vi da har lettere for å kunne samarbeide i en beredskapssituasjon enn hvis vi f.eks. hadde søkt samarbeid utenfor alliansen.

Så skal det også sies at det selvfølgelig er noen utfordringer knyttet til det som har vært diskutert om offentlig–privat samarbeid i denne sammenhengen. En av utfordringene, i hvert fall hvis man er inne på diskusjonen

om kostnadsspørsmål og eventuelt muligheten for gjøre det rimeligere, er det å flytte disse flyene mellom sivile og militære luftfartsregistre. Det er en stor utfordring. Derfor har vi altså valgt å gå videre med den modellen som vi her har skissert, under nederlandsk ledelse.

Kåre Simensen (A) [10:30:28]: Jeg har et spørsmål i forbindelse med det som jeg tok opp i mitt innlegg i forbindelse med grensevakten og grensestasjonen. Min vurdering er at de to investeringene hører tett sammen.

Mitt spørsmål er om regjeringen i det hele tatt vurderer en ny grensestasjon på Storskog, for ved dagens grensestasjon er det sprengt kapasitet, og vi har også registrert at politiet frykter at det vil være grensepasseringer som ligger utenfor deres kontroll. Jeg vet at det ikke hører til statsrådets departement, men statsråden er en del av regjeringen, og derfor spør jeg henne.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [10:31:14]: Jeg svarer gjerne på det.

Vi er godt kjent med de utfordringene som foreligger – de har egentlig vært der i ganske mange år. Mye av det skyldes at det, gledelig nok, er økt trafikk over grensestasjonen. Det er positivt at folk til folk-samarbeidet har hatt en god utvikling de senere årene.

Hvordan vi kommer til å legge det an, de konkrete prioriteringene, kan jeg selvsagt ikke si noe om nå. Det må vi komme tilbake til i de årlige budsjettene.

Trine Skei Grande (V) [10:31:59]: Jeg vil begynne med å berolige Simensen med at dette også er godt ivare tatt i revidert, gjennom forliket med Venstre og Kristelig Folkeparti. Men det var ikke det jeg skulle spørre om.

Jeg ønsker å spørre statsråden om OPS. Slik jeg leser meldinga, er den avvisende til bruken av OPS når det gjelder disse tankflyene – som er et av de stedene man kunne ha tenkt seg OPS innenfor Forsvaret – mens Høyres talsdame var veldig positiv til OPS fra Stortingets talerstol. Så det er to litt motstridende meldinger. Da vi spurte statsråden om bruken av OPS, oppfattet jeg statsråden som like avvisende som stortingsmeldinga, så nå er jeg litt forvirret.

Jeg mener at OPS også kunne brukes her, og at det må være mulig å lage ordninger som gjør at man kan bruke OPS i fredstid og konvertere dette til andre avtaler hvis vi skal i skarpe oppdrag.

Mitt spørsmål er: Hva mener egentlig Høyre – det talspersonen sa, eller det statsråden skrev?

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [10:33:05]: Det er viktig å skille to ting her. Regjeringa, statsråden og talspersonene er veldig positivt innstilt til bruk av OPS, og det ønsker vi å gjøre på så mange samfunnssektorer som mulig. Men akkurat når det gjelder multirolle tank- og transportfly, har vi den utfordringa – som ikke bare er norsk, men den gjelder for alle nasjonene som deltar – at det å flytte flyene fram og tilbake mellom sivile og militære luftfartsregistre, er så å si umulig. Det ville føre til store utfordringer ved bruken av flyene, særlig i de skarpe situasjonene, når vi har behov for å bruke dem på beredskap,

og derfor har man valgt ikke å gå videre med den løsnin-
ga. Det har jeg utfyllende redegjort for i et svar til Venstres
stortingsgruppe i forbindelse med investeringsproposisjo-
nen.

Jeg skulle gjerne sett at det var mulig å få til også her,
men den hindringa gjør at vi ville stå i en, potensielt sett,
vanskelig situasjon når vi skulle bruke flyene i en skarp
situasjon og hente dem ut fra et sivilt luftfartsregister.

Presidenten: For seere der ute som ikke er kjent med
OPS, kan man si at det er offentlig–privat samarbeid.

Trine Skei Grande (V) [10:34:08]: Takk for det, pre-
sident. Da sparte jeg i hvert fall to sekunder.

Jeg er kjent med det svaret som statsråden ga. Men jeg
har også blitt gjort kjent med at Luftfartstilsynet i Bodø
mener at dette ikke er noe problematisk å organisere.

Derfor vil jeg be statsråden om å utdype litt mer: Er det
byråkratiet som stenger for fornuftig OPS-bruk her? Da er
det vel statsrådens jobb å gjøre noe med byråkratiet?

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [10:34:38]: Jeg vil
minne om at dette er et flernasjonalt samarbeid. Som jeg
innledet med, er det ikke bare Norge som opplever denne
hindringa, det gjør alle land som deltar i dette flernasjo-
nale samarbeidet. Slik at uansett hvor mye jeg hadde gjort
med et eventuelt norsk byråkrati, tror jeg det dessverre ikke
hadde hjulpet spesielt mye på utfordringa.

Jeg er opptatt av at vi skal ha en multirolle tank- og
transportflykapasitet som kan løse våre behov operativt, og
da er vi nødt til å ha dem tilgjengelige når vi trenger dem.
Jeg tror all erfaring med internasjonale operasjoner de siste
årene har vist at det kan det være behov for på svært kort
varsel, og da må vi i det samarbeidet både kunne ivareta
våre nasjonale behov, og vi må, ikke minst, ha evnen til å
kunne operere flyene i skarpe situasjoner når det trengs.

Presidenten: Replikskiftet er omme.

Elin Rodum Agdestein (H) [10:35:42]: Den sikker-
hetspolitiske situasjonen i Europa har gitt fornyet interesse
og engasjement for forsvars- og sikkerhetspolitikk, og ikke
minst større forståelse for hvor viktig vår egen forsvars-
evne og vårt NATO-medlemskap er. I økende grad tar vi
innover oss hvor stor betydning den kollektive forsvars-
alliansen har for vår sikkerhet og for beskyttelsen av våre
felles verdier, som frihet og demokrati.

Gårsdagens debatt om engasjementet i Afghanistan be-
lyste også Norges rolle som en betydelig bidragsyter – i
partnerskap med våre allierte i NATO – for å sikre våre
interesser i en større sammenheng.

Jeg vil understreke behovet for å sikre tilstrekkelige res-
surser til Forsvaret, for å opprettholde høy operativ evne
og for å modernisere våre kapabiliteter. Jeg er glad for å
kunne slå fast at regjeringen er i gang med det arbeidet og
er opptatt av å gi Forsvaret tilstrekkelig prioritet framover,
nettopp for å sikre dette overordnede hensynet.

Allerede i fjor, under behandlingen av tilleggsproposi-
sjonen, ble budsjettet til Forsvaret økt. Heimevernet, Ma-

rinejegerkommandoen og Kystvakten fikk utvidede ram-
mer. Det samme skjer nå under revidert nasjonalbudsjett,
ved tilleggsbevilgningen til utenlandsoperasjoner. Man
øker også bevilgningen til Hæren og Heimevernet, i tråd
med langtidsplanen, men noe tidligere enn planlagt. Sam-
tidig behandler vi denne saken i dag, der flere nye og
utvidede prosjekter skal godkjennes.

Det største løftet, som uten tvil blir krevende å realise-
re, er oppfølgingen av langtidsplanen for Forsvaret – med
investeringer i nye kampfly, i missiler og i ny kampflybase
– på en slik måte at det ikke går på bekostning av andre
drifts- og investeringsbehov som Forsvaret har. Det betyr
at rammene må økes.

Når det gjelder det ene prosjektet, etablering av det nye
skvadronsbygget for F-35 jagerfly på Ørland innenfor en
kostnadsramme på 619 mill. kr, så innebærer det igangset-
ting av første byggetrinn for å realisere Stortingets vedtak
om å etablere den nye kampflybasen på Ørland hovedfly-
stasjon – et vedtak som vil gi Luftforsvaret de aller beste
rammebetingelsene for å utvikle seg videre, med topp
moderne basefasiliteter for å ta imot de nye JSF-flyene,
med integrert planleggings- og simulatoravdeling, og ikke
minst også nærliggende trenings- og øvingsarena. I tillegg
skal Ørland fortsatt fungere som base for NATOs AWACS-
fly.

Det er ambisiøst at bygget skal være ferdig allerede
våren 2016. Forsvarsbygg er nå inne i en prosess med lo-
kale myndigheter og grunneiere for å finne gode løsninger
på areal- og støyutfordringene som dette store prosjektet
utløser. Jeg har tillit til at det håndteres på en god måte.

Betydningen av at vi har et forsvar med troverdighet
og tilfredsstillende avskrekkende operativ evne, kan ikke
overvurderes. Det vedtaket vi skal gjøre i dag, er histo-
risk. Det er startskuddet for det største utviklingsprosjektet
i Forsvaret og i landsdelen Midt-Norge i vår tid.

Jenny Følling (Sp) [10:38:48]: I saka i dag godkjenner
Stortinget investeringar som er svært viktige for eit godt og
operativt forsvar.

Eg takkar for ein god debatt. Det er viktig at det er brei
og stor semje om forsvarspolitikken og investeringane i
Forsvaret.

På vegner av komiteen vil eg presisere ei setning som
bør tilføyast i teksten i innstillinga knytt til eksisterande
sjølvforsvarsmissil, Evolved SeaSparrow Missile, ESSM,
som blei utvikla på 1990-talet. Den setninga lyder slik:

«I tillegg vil dagens beholdning av ESSM bli leve-
tidsforlenget.»

På vegner av komiteen ber eg om at setninga blir
tilføydd i innstillinga.

Elles viser eg til komiteen si innstilling.

Presidenten: Da har saksordføreren kommet med noen
presiseringer.

Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 1.

Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil
presidenten foreslå at sakene nr. 2 og 3 behandles under
ett.

– Det anses vedtatt.

Sak nr. 2 [10:39:57]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Ombudsmannsnemnda for Forsvarets innberetning om virksomhet i tiden 1. januar–31. desember 2013 (Innst. 226 S (2013–2014), jf. Dokument 5 (2013–2014))

Sak nr. 3 [10:40:16]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Ombudsmannsnemnda for sivile vernepliktiges innberetning om virksomheten i tiden 1. januar 2010–31. desember 2013 (Innst. 230 S (2013–2014), jf. Dokument 6 (2013–2014))

Presidenten: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten foreslå at taletiden blir begrenset til 10 minutter til saksordføreren og 5 minutter til de øvrige hovedtalerne fra hver gruppe, samt 5 minutter til statsråden.

Videre vil presidenten foreslå at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Helge Thorheim (FrP) [10:41:12] (ordfører for sakene nr. 3 og 4): Denne saken gjelder innberetning fra Ombudsnemnda for Forsvaret om virksomheten i tiden 1. januar–31. desember 2013.

Ombudsnemnda for Forsvaret skal bidra til å sikre rettighetene til Forsvarets personell og behandle saker av prinsipiell karakter eller som har stor samfunnsinteresse. Ombudsnemnda har således en meget sentral og viktig funksjon i vårt samfunn.

For at Forsvaret skal fungere godt er det viktig at personellet trives i tjenesten. Det er gjennomført vernepliktundersøkelse, og her kommer Forsvaret ut med meget god score: åtte av ti trives godt i Forsvaret, og ca. halvparten av de tjenestegjørende er positivt innstilt til videre tjeneste i Forsvaret. Det er gledelig at jenter er mer positivt innstilt til å fortsette i Forsvaret enn gutter. Flere enn to tredjedeler svarer at førstegangstjenesten har blitt som forventet, eller bedre.

Komiteen har merket seg at nær én av fire jenter svarer at de i løpet av sin tid i Forsvaret er blitt utsatt for uønsket atferd av seksuell karakter, eller annen uønsket atferd basert på kjønn, som krenker deres integritet i tjenesten. Komiteen ser med bekymring på denne høye andelen som har opplevd dette, og komiteen forventer at Forsvaret tar disse problemene på alvor og følger dette opp videre, slik at jenter i Forsvaret i fremtiden føler at deres integritet blir respektert.

Ettersom vårt forsvar er basert på verneplikt, er det svært gledelig at 80 pst. av de unge mener at det fortsatt bør være verneplikt i vårt land. Verneplikten sikrer rekruttering til Forsvaret på tvers av sosiale og kulturelle skillelinjer.

Etter nemndas syn bør det foretas en gjennomgang av kriteriene for utvelgelse til førstegangstjeneste og utdan-

ning. Altfor mange vernepliktige dimitteres ved fremmøte til førstegangstjeneste. Ifølge nemndas innberetning dimitteres 2 000 av ca. 11 000 fremmøtte, og i utgangspunktet synes dette å være en altfor stor andel. Etter nærmere opplysninger fra Forsvaret for å få nyansert dette bildet, var det i 2013 1 321 som ble dimettert første utdanningsuke, og av disse ble en stor andel gitt utsettelse etter eget ønske grunnet jobb eller skolesituasjonen. I tillegg var det 667 personer som av ulike årsaker ikke fullførte førstegangstjenesten. Det blir således noe misvisende bare å si at 2 000 personer dimitteres ved fremmøte. Jeg regner med at forsvarsministeren kan bekrefte de nyanserte opplysninger vi har fått fra Forsvaret.

En gjenganger i årsmeldingene har vært at de vernepliktige ønsker mer «grønn tjeneste», dvs. soldatferdigheter og skytetrening. Det er positivt at de vernepliktige etterspør dette, og komiteen er fornøyd med at det nå er presisert i førstegangstjenestebestemmelsene at soldatene skal trene på disse grunnleggende enkeltmannsferdighetene gjennom hele sin tjeneste. Det virker som om flere nå har fått den nødvendige soldattreningen, men ikke alle har fått den skytetreningen de skal ha. Dette er et forhold det fortsatt bør holdes fokus på.

Når det gjelder sikkerhetsklarering, tar dette fortsatt altfor lang tid. Dette er en sak som er påpekt flere ganger fra komiteen. Det er et problem at sikkerhetsklarering ofte ikke foreligger før soldaten nesten er ferdig med førstegangstjenesten, og for de fast ansatte vil en manglende sikkerhetsklarering medføre at den enkelte ikke får den jobben de søker. Det er også en problemstilling at den enkelte ikke får innsyn i eventuell nektelse av sikkerhetsklarering, og dette medfører at den enkelte opplever at man stilles i en rettsløs tilstand. Det er nå EOS-utvalget som behandler klager vedrørende sikkerhetsklarering, og jeg viser derfor til merknadene vedrørende sikkerhetsklarering i innstillingen til Dokument 7:3, som gjelder EOS-utvalgets årsmelding for 2013. Ettersom dette er et område som har vært en gjenganger, ønsker komiteen tilbakemelding i de årlige rapporter om hvordan denne situasjonen utvikler seg.

Komiteen har over flere år vært bekymret for situasjonen til veteranene og har gitt uttrykk for at dette må følges opp. Ifølge nemndas rapport synes situasjonen å ha blitt bedret. Komiteen mener det fortsatt er nødvendig med tett oppfølging for å sikre samarbeidet mellom Forsvaret, kommunene, Nav og Statens pensjonskasse, slik at veteranene ikke blir kasteballer i systemet. Komiteen vil følge opp dette området og ønsker tilbakemelding i de årlige meldingene om hvordan denne situasjonen utvikler seg.

Komiteen deler nemndas syn på at ansatte i Forsvaret får ytre seg om forhold som gjelder Forsvaret, uten at dette blir sett på som illojalt. Det vises her bl.a. til Forsvarets egne etiske grunnregler, som slår fast at «ansatte har som alle andre en grunnleggende rett til å delta i den offentlige debatt, også om forsvarssektorens virksomhet». Tillit innad i Forsvaret og mellom Forsvaret og offentligheten bygges først og fremst ved åpenhet. Komiteen mener debatt og ytringer bør fremmes og hilses velkommen, og det gjelder også forhold som kan oppleves som vanskelige.

Det er gledelig at tidligere sterkt kritikkverdige bofor-

hold nå synes å være utbedret, men komiteen ser at det fortsatt er noe å gjøre på dette feltet før en oppnår en tilfredsstillende standard alle steder.

Komiteen har merket seg at nemnda hilser velkommen en evaluering av alle sider av Norges innsats i Afghanistan, herunder bl.a. skille mellom sivil og militær innsats. I denne evalueringen bør en også belyse kontraktsforholdet mellom Forsvaret og norsk personell og rutinene rundt dette. Gode og forutsigbare avtaler vil bidra til å dempe behovet for avtalefortolkninger samt bidra til at soldater og offiserer føler seg godt ivaretatt av Forsvaret.

Komiteen forventer at Forsvaret løser en tvist mellom Forsvaret og en del tjenestegjørende offiserer i Afghanistan om forståelse av ferieloven. Dette er en sak som etter komiteens mening har tatt altfor lang tid.

Så vil jeg gå over til Dokument 6.

Ved vedtak i Stortinget 3. september 2013 ble instruksjonen for Ombudsmannsnemnda for sivile vernepliktige opphevet. Vedtaket var en logisk følge av at siviltjenesten ble avviklet formelt i februar 2012.

Ettersom denne tjenesten rapporterer til Stortinget hvert fjerde år, finner Ombudsmannen det likevel hensiktsmessig å avgi en avsluttende rapport for perioden, som altså er fra 1. januar 2010 til 31. desember 2013.

Ombudsmannsnemnda for sivile vernepliktige ble opprettet i 1956 ved at virksomhetsområdet til Ombudsnemnda for Forsvaret ble utvidet til også å omfatte sivilarbeiderne. Ombudsmannen og nemnda har således siden 1956 hatt en tosidig funksjon.

Komiteen viser til at denne todelingen av Ombudsmannens og Ombudsmannsnemndas virksomhet har fungert tilfredsstillende for alle parter frem til utviklingen i 2012.

Nemnda har i perioden 1. januar 2010–31. desember 2013 ikke foretatt befaringer eller vært forelagt saker. I og med at siviltjenesten ikke lenger eksisterer, behandles innkomne saker av Vernepliktsverket.

Komiteen har merket seg at siviltjenestens arkivmateriale for perioden 1947–2012 er overført til Riksarkivet i Oslo, og at de som trenger dokumentasjon, kan få dette ved henvendelse direkte til Riksarkivet.

Sverre Myrli (A) [10:49:49]: Ordningen med ombudsmann og ombudsmannsnemnd for Forsvaret har lange og gode tradisjoner her til lands – så gode at andre land faktisk ser til den ordningen vi har i Norge.

Før jeg går videre, vil jeg komme med en generell betraktning, som ikke bare gjelder Ombudsmannen og Ombudsmannsnemnda for Forsvaret, men som gjelder en generell utvikling i samfunnet. Etter min oppfatning er det en utfordring i måten vi organiserer oss med stadig flere uavhengige tilsyn og ombud når disse kommer inn på saksområder som er i grenseland for hva som er politiske vurderinger. Altså: Hva skal ulike ombud og tilsyn håndtere, og hva skal politiske myndigheter håndtere? Storting og regjering skal ikke gå inn i enkeltsaker som ulike ombud har til behandling. Men når vi nå behandler en generell sak om Ombudsmannsnemnda for Forsvaret, altså innberetningen for 2013, tillater jeg meg å komme med noen generelle betraktninger basert på observasjoner gjennom flere år. Da

tror jeg jeg vil si at det syntes å være en utvikling der Ombudsmannen for Forsvaret engasjerte seg i saker og spørsmål som i alle fall lå i grenseland for hva som forventes at Ombudsmannen skal engasjere seg i.

La meg nevne et eksempel: Forsvarsdepartementet og Stortinget ønsket å lage et klarere regelverk for hvilke typer bierverv norske offiserer kunne ta på seg, altså i hvilken grad norske offiserer kunne ta på seg oppdrag for andre enn Forsvaret. Det var noen uheldige episoder der det kunne stilles spørsmål om det var riktig av offiserer å ta på seg oppdrag for andre – vi kan ikke ha det slik at vi har privatpraktiserende offiserer her i landet. Dette engasjerte Ombudsmannen for Forsvaret seg sterkt i, eller rettere sagt engasjerte han seg sterkt imot oppryddingen som ble gjort. Det var nok en del som stusset over dette engasjementet fra Ombudsmannen.

Jeg vil til slutt benytte anledningen til å takke dem som var medlemmer av Ombudsmannsnemnda i forrige periode. Etter min oppfatning ble det på de områdene jeg nå har nevnt, gjort en god jobb i forrige periode, og det ble ryddet opp i hva som var nemndas rolle, og hva som var Ombudsmannens rolle. Jeg må også si at de beretningene vi årlig får til Stortinget, har blitt bedre gjennom årenes løp og gir et bedre bilde av hva Ombudsmannen og Ombudsmannsnemnda jobber med.

Jeg registrerer at den nye Ombudsmannen og nestlederen i Ombudsmannsnemnda er til stede her i dag. De gjør en god jobb, de bør ta med seg dette også til de andre medlemmene av nemnda, og vi bør ønske den nye nemnda lykke til med viktig arbeid i denne perioden.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [10:53:44]: I Ombudsmannsnemndas redegjørelse går det fram at mer enn to av tre i tjenesten har det synet at tjenesten har blitt bedre enn forventet. For kvinner er det, i større grad enn for menn, sånn at tjenesten har blitt bedre enn forventet. Det er veldig gledelig.

Likevel er det, som saksordføreren sa, en rekke kvinner som er utsatt for en uønsket atferd av seksuell karakter. Dette er noe som krenker deres integritet i tjenesten. Derfor ser en samlet komité med bekymring på denne høye andelen og forventer at disse problemene tas på alvor og følges opp. Det er et stort og vanskelig tema som enhver leder må ha et våkent blick på – helt fra øverste til laveste trinn i organisasjonen.

Det står også i komiteens innstilling at det bør være verneplikt her til lands. Det innebærer, sånn som det er i dag, at det er et valg blant alle som er tjenestedyktige. De har altså en rett til å verne landet, men innholdet i det er, slik det i dag praktiseres, at det er noe drøyt å si at det er en verneplikt. En verneplikt er en plikt som hver borger har. Når Forsvaret er organisert slik at en ikke har behov for alle menn som er tjenestedyktig i disse aldersgrensene, er det litt sterkt å si at vi fortsatt har verneplikt. I realiteten har vi vel i dag en vernerett for de kvinner og menn som ønsker å gå inn og bruke et år eller en annen tidsramme på dette.

Det som er sentralt i dette spørsmålet, er det som også står i innstillinga, at i systemet vi har, er – på tvers av sosiale og kulturelle skillelinjer – den rekrutteringsmodellen

som vi har, overlegen. Det vil jeg på Senterpartiets vegne understreke. Det er en overlegen rekrutteringsmodell for forsvaret av landet når en velger blant alle lag av folket, som dermed får et forhold til det å forsvare sitt land om det er påkrevet.

Ellers er det en liten ting jeg vil kommentere. Det handler om ledelse i Forsvaret. Forsvarssjefen har utarbeidet et dokument som heter Forsvarssjefens grunnsyn på ledelse. Dette er et underkommunisert dokument, som etter mitt syn har en stor kvalitet i seg. Det baserer seg på oppdragsbasert ledelse. Det baserer seg på at en har en felles virkelighetsforståelse mellom folk i førstelinja og i ledelsen i organisasjonen. Det er en organisasjonsmodell som skaper tillit, som skaper fellesskap, og som har en kontinuerlig læring – og gjennom det en stadig forbedring. Det er en organisasjonsmodell, en organisasjonskultur, som med fordel langt flere i offentlig virksomhet kan lese om og tilpasse til sine forhold. Det gjør også at behovet for å ytre seg offentlig om sitt arbeid i Forsvaret, blir mindre. Når en har en slik modell hvor det er et nært samspill – en felles virkelighetsforståelse – mellom førstelinja og ledelsen, har en en kontinuerlig prosess som gjør at forhold som kan forbedres, tas opp internt. Det som Ombudsmannsnemnda har uttalt seg om, er spørsmålet om hvilken adgang en har til å regulere eller sanksjonere ansattes ytringer. Jeg vil til slutt presisere at det har vært en god diskusjon i komiteen om dette, og det står i innstillinga:

«Etter komiteens syn bør debatt og ytringer derfor i stor grad fremmes og hilses velkommen. Dette gjelder også ytringer og debatt om forhold som kan oppleves som vanskelig, som Forsvarets struktur, styrkeelementer og f.eks. internasjonale operasjoner Norge deltar i.»

Dette er noe ledelsen av Forsvaret og Forsvarsdepartementet bør merke seg, for dette er komiteens mening – for dermed også å forbedre hele organisasjonen, slik at en gjør en bedre jobb knyttet til de oppgavene en er satt til å tjene.

Karin Andersen (SV) [10:58:16]: Det er en enstemmig komité som står bak dagens innstilling. Det er allikevel behov for å kommentere noen ting. Jeg skal først kommentere noe av det representanten Sverre Myrli sa, og som ikke står i innstillingen, nemlig diskusjonen om ombudsordninger i det hele tatt.

SV deler ikke det synet at det er for mange ombudsordninger, tvert imot tror jeg faktisk man trenger flere – fordi dette er gode ordninger for å bistå enkeltpersoner i møte med forvaltning og ulike offentlige systemer, og fordi det er en viktig måte også å kontrollere litt på systemnivå og få oversikt over hva som skjer. Jeg tror dette er en langt bedre kontroll- og korreksjonsmulighet enn mange av de andre kontrollmekanismene som settes inn. Jeg deler ikke den kritiske innfallsvinkelen til dette.

Et av de punktene vi har blitt enige om i komiteen, er å sette spesielt søkelys på det at én av fire jenter svarer at de i løpet av sin tid i Forsvaret, har blitt utsatt for uønsket atferd av seksuell karakter, og som krenker deres integritet i tjenesten. Dette er et høyt tall. Men når vi ser andre nasjo-

nale undersøkelser både på vold og på overgrep mot kvinner, er dette egentlig ingen overraskelse. Det speiler på en måte samfunnet ellers. Dette problemet er i Forsvaret, det er i samfunnet ellers, og det må tas på det største alvor over alt, for dette må det bli en slutt på. For det første er det en reell krenking av integritet og respekten for andre mennesker, men det fører også til reell diskriminering fordi det er arenaer og områder der kvinner ikke kan delta på like vilkår. Det er mange jenter som slutter i Forsvaret, f.eks., og dette er nok en av grunnene som noen av dem har. Så dette er et alvorlig problem, og da er det ikke sånn at man bare skal ha tiltak sånn at man føler trygghet og respekt, men at man faktisk har det. Man skal ha trygghet, og man skal bli respektert som kvinne.

I Forsvaret skal det være system og orden, og jeg forventer at Forsvaret har system og orden som gjør dem i stand til å gripe fatt i dette på en systematisk måte og målbære de verdier som må ligge i bunnen – i Forsvaret som i samfunnet ellers. Men jeg vet at jeg har vært med på noen diskusjoner rundt dette ellers, f.eks. knyttet til internasjonale konvensjoner, menneskerettigheter og hvordan også militære styrker er forpliktet til å følge spesielle regler også når de er i krig og krise. Det er derfor vi har de reglene – vi trenger dem jo ikke så mye i hverdagen og i freden – og det er litt av det samme at man må implementere disse reglene som ufravikelige standarder for hvordan man skal oppføre seg.

Jeg har også lyst til så vidt å komme innom dette med veteranene, for det er viktig som det står i innstillingen, at dette er et begrep som gjelder dem som har tjenestegjort i væpnede styrker, men at det strekker seg langt utover dem som har deltatt i internasjonale operasjoner. Det er viktig. Her tror jeg at vi har en del mer å gjøre. Vi får stadig saker fra veteranene på bordet, og det er bra at det også nå skal foretas en evaluering rundt kontraktsforhold for personer som har vært i utenlandsoppdrag, og at den evalueringen som skal foretas, skal se på alle sider av Norges innsats i Afghanistan og herunder stille spørsmål om koordinering, skillet mellom sivil og militær innsats.

Jeg har hatt mye kontakt med veteranene i det siste, knyttet til en asylsak der veteranene sier at også lokalt ansatte som har gått i norsk uniform og hjulpet dem, er en veteran – en har gjort en innsats hos oss. Så jeg mener at her er vi nødt til å gå igjennom hva det egentlig er vi har av systemer for dette, slik at vi ivaretar dem som har vært veteraner og dem som har gjort en innsats for Norge på alle områder, på en god måte.

Til slutt dette med ytringsfrihet: SV etterlyser faktisk en mye bredere debatt om forsvar og militære spørsmål i offentligheten og ønsker at de militære skal delta sterkere i den. Derfor er det viktig å understreke at ytringer, også fra militære, må kunne omfatte kritikk av de samfunnsforhold som vi har.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [11:03:41]: Jeg vil bare benytte anledningen til å kvittere ut noen spørsmål. Jeg tar først tak i det som både representanten Lundteigen og representanten Karin Andersen tar opp om uønsket seksuell oppmerksomhet, eller seksuell trakassering. Jeg kan

forsikre om at dette er noe vi fra Forsvarsdepartementet og Forsvaret tar på stort alvor.

Vi har nettopp avsluttet et forskningsprosjekt som heter Maskulinitetskultur i Forsvaret. Det er særlig to funn der som er veldig interessante. Det ene er at den vanlige tradisjonen man har, nemlig at man tar det opp med sin nærmeste overordnede, ikke er god nok. Man må høyere opp i systemet for å få ledere på alle nivåer til å forstå at dette er et problem. Sånn får man også bukt med det i sterkere grad.

Det andre veldig interessante funnet fra dette forskningsprosjektet – og det betyr ikke at man kan overføre det til alle avdelinger og alle situasjoner, langt ifra – var at én ting som hadde svært positiv innvirkning på dette feltet, var bruk av fellesrom for gutter og jenter. Da var gutter og jenter på likt nivå, og det viste seg at det var gutta på rommet som tok det opp hvis de opplevde at jentene ble trakassert.

Det er altså mange positive og interessante funn her som vi kommer til å legge til grunn i vårt videre arbeid. Når det er sagt: Igjen, det betyr ikke at det skal være fellesrom overalt. Men det er et interessant funn i sammenhengen.

Det andre jeg gjerne vil knytte noen kommentarer til, er spørsmålet om veteraner. Vi har i dag en mye større oppmerksomhet om veteraner enn det som var tilfellet for noen år siden. Jeg er veldig glad for det, for våre veteraner som har gjort tjeneste ute eller hjemme, fortjener all den heder og anerkjennelse de kan få, og vi har et ansvar for å ta vare på dem før, under og etter tjeneste.

I regjeringa holder vi nå på med en ny oppfølgingsplan for veteraner der vi er sju departementer som går sammen. Grunnen til at vi gjør det, er at Forsvaret over år har blitt mye flinkere til å ta vare på sine veteraner, men det gjenstår fortsatt en del i møte med det sivile hjelpeapparatet. Det kan være Nav, Statens pensjonskasse, spesialisthelsetjenesten, familievernkontoret – i det hele tatt ganske mange andre aktører enn Forsvaret. Derfor har vi vært opp-tatt av å inkludere og ansvarliggjøre hele regjeringa for det arbeidet, og den planen vil bli lagt fram om ikke lenge.

Jeg vil også kort nikke av det saksordføreren spurte om, tallene for hvor mange som dimitteres etter eget ønske. Bildet er mer nyansert enn det som Ombudsmannsnemnda la fram, der de bruker tallet 2 000 som dimitteres. Jeg må få komme tilbake til det helt nøyaktige tallet, for det kan være noen utfordringer i utregningsmetoden. Men det svarer jeg gjerne på i et brev til komiteen – hvis komiteen ønsker det, skal komiteen få det helt riktige tallet.

Helt til slutt kan jeg med glede også kvittere ut en av sakene som omtales i innstillinga, nemlig at det har vært en utfordring knyttet til ferieloven. Det står avslutningsvis omtalt at komiteen viser til at

«ombudsmannen mottok positivt svar fra forsvarsmi-nisteren» – dette skjedde i november i fjor – «men at det ved utgangen av 2013 ennå ikke hadde skjedd noe i saken. Komiteen forventer at Forsvaret følger opp dette snarest».

Jeg kan da glede komiteen med at det er gjort. Det har vært en langvarig diskusjon, dette skriver seg mange år tilbake. Men Forsvarsdepartementet mottok i våres en stevning med krav om erstatning for velferdstap etter ferie-

loven. Det ble da hevdet at man ikke kunne se den framforhandlede særavtalen i internasjonale operasjoner i sammenheng med ferielovens bestemmelser. Departementet har da erkjent at den opprinnelige tolkningen ikke lenger kan opprettholdes, herunder at bestemmelsene om permisjons- og rekreasjonsdager i særavtalen ikke utgjør en kompensasjon for brudd på ferieloven. Den 5. juni ble det inngått et rettsforlik mellom partene, og departementet jobber nå for å informere både organisasjonene og dem det gjelder, om dette.

Da kan jeg på positivt vis avslutte innlegget med å si at denne utfordringa nå er løst.

Presidenten: Ja takk – intet bedre.

Sverre Myrli (A) [11:08:18]: Jeg vil bare – for dem som måtte følge med på debatten eller en gang i framtida måtte lese referatet fra den – etter Karin Andersens innlegg presisere noe. Hun sa nemlig at hun ikke delte mitt syn om at det er for mange ombud.

Jeg sa ikke det – jeg sa ikke at det er for mange ombud. Men jeg sa at det er utfordrende med stadig flere uavhengige ombud og tilsyn i samfunnet. Det var en generell betraktning – jeg tror jeg vil si om politikkens vesen – og gjaldt altså ikke spesielt Ombudsmannen for Forsvaret, som kanskje er det eldste av alle ombud vi har.

Poenget mitt er at flere uavhengige ombud, flere uavhengige tilsyn, kan innskrenke det politiske handlingsrommet og det politiske skjønnet. Jeg sier ikke at vi skal kutte ut ombud og tilsyn, men jeg sier iallfall at vi skal være oppmerksomme på den utfordringen det etter min oppfatning kan skape.

Helt til slutt: La oss aldri glemme at det er vi som er folkevalgte, som er folkets øverste ombud.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sakene nr. 2 og 3.

Sak nr. 4 [11:09:43]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om årsmelding til Stortinget fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) for 2013 (Innst. 225 S (2013–2014), jf. Dokument 7:3 (2013–2014))

Presidenten: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten foreslå at taletiden begrenses til 5 minutter til hver gruppe og 5 minutter til statsråden.

Videre vil presidenten foreslå at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Jette F. Christensen (A) [11:10:39] (ordfører for saken): All overvåkning som foregår, skal ha ett mål for øye: å ivareta vår felles trygghet. At den etterretningen

som skjer, foregår lovlig og er under demokratisk kontroll i Norge, er viktig for publikums tillit og trygghet og for EOS-tjenestene selv. Den årsrapporten vi i dag skal behandle, viser at EOS-utvalgets arbeid bidrar til akkurat det. De sikrer at tjenestene strekker seg for å forvalte den oppgaven de er blitt gitt, og de får muligheten til å forbedre seg. For at tilliten skal være optimal, må kontrollen også få lov til å være det. Derfor er det så viktig at EOS-utvalget har muligheten til å utføre de kontrollene de ser er nødvendige, at de har ressursene de trenger, at de har de innsynsmulighetene de trenger, og at de blir gitt muligheten til å utvikle seg i takt med EOS-tjenestene.

Tiden tillater ikke at jeg gjennomgår alle tema som årsrapporten omhandler, men jeg understreker at komiteen slutter seg til utvalgets vurderinger og forslag til forbedringer. Jeg skal likevel knytte noen kommentarer til de største utfordringene vi har.

Utvalgets oppgaver vokser. Et eksempel på det, som komiteen merker seg, er at utvalget i 2013 mottok 47 klager, mot henholdsvis 21 og 29 klager i 2011 og 2012. Det illustrerer hvorfor det er positivt at utvalgets sekretariat har blitt styrket de siste årene. PSTs bruk av skjulte tvangsmidler har økt. I 2013 kritiserte utvalget PST for feil i begjæringer til teletilbydere om bistand til kommunikasjonskontroll, som har medført at tjenesten i enkelte tilfeller har gått utover rettens tillatelse om bruk av tvangsmidler. Det er beklagelig.

Når samarbeidet mellom ulike tjenester og overvåkning strekker seg utover landegrensene, må kontrollmulighetene gjøre det samme. Komiteen ser positivt på utvalgets kontakt med flere utenlandske og internasjonale kontrollorgan for å styrke en mer effektiv demokratisk kontroll. Det er positivt at de utfyllende bestemmelsene for E-tjenestens innsamling mot norske personer i utlandet og for utlevering av personopplysninger til utenlandske samarbeidende tjenester ble gjort offentlig tilgjengelige i 2013.

Forsvarsdepartementet og Justisdepartementet må ta særlig ansvar for å avklare skriftlighet, hjemmelsgrunnlag og mulighet til selvstendig demokratisk kontroll av de hemmelige tjenestenes bruk av kilder og lagring av informasjon om disse. Komiteen forventer at digitale og fysiske arkiv blir innrettet sånn at framtidige kontroller kan gjennomføres uten bistand fra avdelingen selv. Grunnlaget for vår tillit til tjenestene er at de er mulige å kontrollere, uten at de som blir kontrollert, legger til rette for det.

Mange av de spørsmålene som blir reist i årsrapporten, krever svar som er større enn dem som Stortinget kan gi nå. Derfor er komiteen kjent med at Stortingets presidentskap har satt ned et utvalg som skal se på EOS-utvalgets arbeid. Komiteen har gitt dem flere oppgaver tidligere, og jeg vil understreke at det er naturlig å gi oss alle og EOS-utvalget et svar i arbeidet om innsynsretten. EOS-utvalget ber igjen Stortinget om å avklare innsynsretten i sin årsmelding, og det er på tide at det svaret kommer. Mener Stortinget at bestemmelsene i lov og instruks skal gjelde fullt ut også for E-tjenesten? Skal Stortingets vedtak fra 1999 opprettholdes? Dette er spørsmål som Stortinget må svare på, og det er på høy tid.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpar-

tiet og Sosialistisk Venstreparti viser til EOS-utvalgets grundige redegjørelse om spørsmål om den enkelte skal få innsyn i eventuelle opplysninger som er eldre enn 30 år, som er registrert om vedkommende, og ikke minst eventuelt innsyn i opplysninger om at det ikke var noe som var registrert der. Disse medlemmene er enig i EOS-utvalgets vurderinger og ber derfor om at regjeringen kommer tilbake til Stortinget med forslag om en permanent innsynsordning, som foreslått av EOS-utvalget.

Som jeg sa i starten, slutter komiteen seg til utvalgets øvrige bemerkninger og forventninger med hensyn til ting som bør bringes i orden av tjenestene. Komiteen ser positivt på at utvalget påpeker at E-tjenestene generelt sett er opptatt av å vise åpenhet og tillit gjennom sine prioriteringer, framvisning av innsamlet etterretningsinformasjon og tilrettelegging for utvalgets kontroll.

Jeg vil med dette anbefale komiteens innstilling.

Michael Tetzschner (H) [11:15:51]: Takk til saksordføreren som fremstiller saken på en oversiktlig og grei måte. Det er i all hovedsak en enstemmig komité som står sammen om de aller fleste merknadene.

Det jeg hadde tenkt å understreke ved denne anledningen, er det utvalget tar opp i sin rapport til Stortinget, nemlig hjemmelsgrunnlaget for kontroll med samarbeidet som involverer etterretningstjenester utenfor landets grenser. I Norge og i Norden har vi utviklet – som selvsagt – kontrollmekanismer hvor vi legger til grunn, som en del av den demokratiske styringen, at det også er demokratisk kontroll med hva etterretningstjenestene driver med i åpne demokratier. Vi er avhengig av det internasjonale samarbeidet for å kunne få inn på radaren mulige trusler mot landet og mot norske interesser i utlandet. Men på ett område ser det ut til at man stadig kan frykte for å ligge noe på etterskudd, og det gjelder den teknologiske kontrollen med opplysningene.

Dokumentene her tar for seg den demokratiske kontrollen, men spørsmålet blir så videre: den teknologiske kontrollen med at opplysninger om norske borgere forblir i landet av hensyn til norske borgeres personvern. I den grad norske borgere, som virker i landet, skal utsettes for nærmere ettergåing, kontroll og andre mer inngripende tiltak, er det norske myndigheter og norske rettsregler som regulerer behandlingen av norske borgere. Jeg er ikke i tvil om at vi på papiret har et godt nok regelverk, men vi har jo sett at internasjonale teletilbydere og andre som leverer software-løsninger, får tilgang til brukernes persondata på en måte som kan brukes etterretningsmessig, ikke bare på aggregert nivå, men hvor man altså kan skaffe seg detaljert kunnskap om enkeltmennesker.

Spørsmålet for fremtiden vil i stigende grad være om vi i tillegg til vanlig nasjonal suverenitet også kan håndheve det jeg vil kalle kommunikasjons- og informasjonssuverenitet. Det er et stort spørsmål. Hvis man leser regjeringserklæringen, ser jeg at man har begynt denne tenkningen, for der har man nettopp omtalt punktet med spaning på grensekryssende datainformasjon, og man vil komme tilbake på egnet måte og orientere om andre lands tilgang til norske borgeres datatrafikk.

Jeg vil avslutte med å si at den demokratiske kontrollen, med alle de skjønnsflekker som alltid vil oppstå, ser ut til å være funksjonell og virke etter hensikten, mens de store problemene ligger i de store teknologiske mulighetene for at informasjon om norske borgere ender i helt andre servere utenfor landets jurisdiksjon.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [11:20:15]: EOS-utvalget skal føre løpende kontroll med de hemmelige tjenestene. Det er en sentral oppgave for utvalget å kontrollere at E-tjenesten ikke begår urett mot den enkelte. EOS-utvalget skal påse at tjenestene arbeider innenfor rammene av lov, forskrifter og instruksjer i samsvar med menneskerettighetene.

Det er et klart behov for et internasjonalt regelverk som beskytter borgernes privatliv mot urettmessig statlig og privat overvåking.

Det er også behov for et styrket internasjonalt samarbeid mellom statlige organer som skal kontrollere de hemmelige tjenestene. Vi er gjennom årsmeldingen kjent med at EOS-utvalget har tatt initiativ på ulike måter for å få til dette i større grad enn tidligere. Det uttrykker vi tilfredshet med.

Internasjonalt samarbeid mellom hemmelige tjenester er grenseoverskridende, mens kontrollen i stor grad er nasjonalt begrenset. Dette understreker nettopp betydningen av at det er åpenhet om etterretningsvirksomheten og ikke minst klare regelverk for de nasjonale tjenestene.

Vi registrerer med tilfredshet at utvalget fører rutinemessig kontroll med tjenestenes informasjonsutveksling også med samarbeidende tjenester. Samtidig er man nøye med å etterleve kontrollinstruksens pålegg om at det «så vidt mulig skal iakttas hensynet til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet».

Det er liten tvil om at EOS-utvalgets kontroll har bidratt til å sikre enkeltpersoners rettssikkerhet, og på den måten styrkes også folks tillit til at E-tjenesten opererer innenfor sine rettslige rammeverk. Det er viktig at vi kan stole på at tjenestene kontrolleres, og i så måte gjør utvalget et godt arbeid.

Vi registrerer at utvalget i 2013 har mottatt et betydelig større antall klager enn i de to foregående årene. Fra Kristelig Folkepartis side er vi også positive til at utvalget har opprettet saker på eget initiativ.

På grunn av økende arbeidsmengde har det vært nødvendig å stille flere ressurser til disposisjon for utvalget. Det har vært nødvendig å styrke sekretariatet, noe som igjen har ført til at inspeksjonene har blitt bedre forberedt. Flere saker har blitt tatt opp på eget initiativ, uanmeldte inspeksjoner har blitt tatt i bruk og utvalget har kunnet arbeide mer dyptgående med enkeltprosjekter – noe som bl.a. har ført til flere særskilte meldinger også til Stortinget.

Det er nødvendig at sekretariatet også framover ytterligere forsterkes – noe som til en viss grad allerede har blitt gjort i inneværende års reviderte nasjonalbudsjett.

Vi vil ellers vise til at Stortingets presidentskap har nedsatt et utvalg som skal evaluere EOS-utvalgets arbeid og de rettslige rammer som utvalget arbeider innenfor. Mandatet ble utvidet etter innspill fra kontroll- og konstitu-

sjonskomiteen, hvor også strukturen for samarbeidet mellom EOS-utvalget og de hemmelige tjenestene samt bl.a. spørsmålet om hvordan man sikrer demokratisk kontroll av fremmede staters overvåking av norske borgere ble innlemmet i mandatet.

Det er grunn til å uttrykke tilfredshet med det arbeidet utvalget utfører. Fra Kristelig Folkepartis side ser vi positivt på det utvalget selv peker på, nemlig at E-tjenesten generelt er opptatt av å vise åpenhet og tillit gjennom sine prioriteringer og sin tilrettelegging for utvalgets kontroll.

Jeg viser ellers til saksordføreren presentasjon av saken.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [11:24:35]: Overvåking er viktig og alvorlig, og det er helt avgjørende for tilliten til de hemmelige tjenestene i Norge at gjeldende lover og retningslinjer for innhenting og lagring av opplysninger blir fulgt.

Ut ifra erfaring er det behov for et veldig høyt presisjonsnivå fra Stortingets side for å sikre dette edle formålet: Overvåking skal skje lovlig og demokratisk.

Som det framgår av innstillinga, har Stortingets presidentskap nedsatt et utvalg som skal evaluere EOS-utvalgets arbeid og de rettslige rammene som utvalget arbeider innenfor. Dette ble påpekt i brev av 3. juni 2013 fra kontrollkomiteen, og da ble det som utvalget skal se på, ytterligere utvidet.

Det som jeg spesielt vil påpeke et behov for å drøfte, er det som står i mandatet: Hvordan en skal sikre norsk demokratisk kontroll av fremmede staters overvåking av norske borgere.

Dette er ikke noe nytt. Dette gjelder ikke bare enkelte land. Hvor mange land det gjelder, er det få som vet. Det er mange som har interesse av å overvåke norske borgere. Det har erfaring vist. Derfor er det viktig å få besvart de spørsmålene som dette gjelder, og det er viktig at utvalget som er nedsatt, får mulighet til å utføre en kontroll av samarbeidet med utenlandske tjenester. Det er naturlig at Stortinget avklarer innsynsretten i den forbindelse.

Jeg vil avslutningsvis si at det hadde vært en fordel for Stortinget dersom utvalget som skal drøfte hvordan en skal sikre norsk, demokratisk kontroll av fremmede staters overvåking av norske borgere, legger det fram i ulike alternativer, sånn at en kan se ulike måter å gjøre dette på. Dermed kan en se hva som er forskjellene i de ulike betraktningmåtene, og dermed kan en legge fram saken på en mer grundig måte, sånn at vi får en større følelse av og kontroll med hva vi gjør her, sånn at vi sikrer at det blir gjort på en bedre måte. For det har vært nok av saker som har vist at når det gjelder den demokratiske kontrollen av fremmede staters overvåking av norske borgere, er det opplagt et betydelig arbeid som må gjøres, og det er noe av det viktigste som må gjøres av utvalget som Stortingets presidentskap har nedsatt.

Trine Skei Grande (V) [11:27:50]: Vi har et EOS-utvalg som gjør en veldig viktig jobb, og som gjør en jobb jeg tror det er stor tillit til i både Stortinget og befolkninga. Det fungerer godt. Men vi står foran mange nye og

store utfordringer, både teknologisk og ved at vi har allierte som ikke har de samme idealene som vi har når det gjelder personvern og behandlinga av informasjon. Det setter krav til oss både med tanke på det vi samarbeider med fremmede staters tjenester om og med tanke på det nærmere samarbeidet mellom E-tjenesten og PST, som politisk er ønsket.

Det er en stor kontrolloppgave, og det er en stor kontrollutfordring for EOS-utvalget, og jeg håper presidentskapet – nå snakker jeg virkelig til presidenten – tar med seg de nye utfordringene som EOS-utvalget står overfor, og at Stortinget, også de partiene som ikke sitter i presidentskapet, blir involvert på en skikkelig måte når det gjelder behandlinga av utvalgets budsjett. Jeg tror EOS-utvalget må bli styrket framover på grunn av alle de utfordringene jeg har ramset opp. Skal vi fortsette å ha et EOS-utvalg med like stor tillit i både Stortinget og befolkninga generelt, må vi sørge for at de får gjort jobben sin.

Jeg har også lyst å trekke fram det som Tetzschner nevnte i sitt innlegg, nemlig den stadige utfordringa med at vi ser at det som ligger innenfor EOS-utvalgets tilsynsmyndighet, og det som ligger innenfor Datatilsynets tilsynsmyndighet, nærmest er i ferd med å møtes og utfordres. Det er noe vi i denne salen må ta inn over oss. Vi må se på grenseoppgangen for hvordan de to tilsynene skal håndheve sine tilsyn, for sjøl om vi ser at de i dag har tilsyn på veldig forskjellige områder, ser vi at det stadig vekker blir områder hvor de møtes.

Det er en utfordring også for Justisdepartementet å sørge for at vi har et regelverk som gjør at grenseoppgangen mellom Datatilsynets tilsynsmyndighet og EOS-utvalgets tilsynsmyndighet faktisk blir gått opp, og at begge de to institusjonene har ressurser til å gjøre den tilsynsjobben.

Karin Andersen (SV) [11:30:35]: Først vil jeg slutte meg til saksordførerens utmerkede innledning, og jeg vil komme med noen kommentarer i tillegg til det.

Fra SVs side ser vi virkelig fram til den gjennomgangen som skal være av EOS-utvalget. Det er nedsatt et utvalg, og det skal jobbes med hele bredden av det. Det er helt nødvendig at vi gjør dette, og flere av de andre talerne har vært inne på hvorfor. Jeg vil si meg enig i det som representanten Skei Grande fra Venstre nå var oppe og sa, at det er viktig at presidentskapet nå følger med, slik at det er nok ressurser til dette kompliserte arbeidet. Det er ingen tvil om at dette må styrkes framover, og at de må ha tilstrekkelig ekspertise til å gjennomskue noen av disse systemene som etableres, og som er vanskelige å få innsyn i. For det er slik Skei Grande sa, at vi også har allierte som ikke har samme standard for personvern, innsyn og demokrati som vi har. Når det meste blir internasjonalt, er dette ekstra krevende.

Jeg vil sitere noe av det som står i innstillingen:

«Ut fra menneskerettighetene er det et klart behov for et internasjonalt regelverk som beskytter borgernes privatliv mot urettmessig statlig og privat overvåking. Det trengs også internasjonalt samarbeid mellom statlige organer som skal kontrollere sine hemmelige tjenester. Gjennom de siste årene har utvalget hatt nær

kontakt med flere utenlandske og internasjonale kontrollorganer, bl.a. gjennom seminarer, konferanser (...) med sikte på å styrke informasjonsutveksling og rådgivning for mer effektiv demokratisk kontroll.»

Jeg understreker dette fordi her må man ha redskaper som gjør at dette faktisk fungerer, og etterlysningen av et klarere internasjonalt regelverk på dette området, som utvalget peker på, mener jeg vi har en klar politisk forpliktelse til å følge opp.

I tillegg vil jeg understreke merknadene fra komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og SV når det gjelder saken om innsynsrett og dokumenter som er mer enn 30 år gamle. Jeg vil understreke at det er behov for at regjeringen kommer tilbake til Stortinget med forslag om en permanent innsynsordning, slik det er foreslått av utvalget.

I tillegg vil jeg vise til at SV har fremmet egne forslag, der vi mener det er behov for å nedsette en særskilt komité som skal avgi innstilling til Stortinget om oppnevning av, og mandat for, en kommisjon som skal undersøke og vurdere den samlede overvåkingen som norske borgere er utsatt for. Det skal ikke så veldig mye fantasi til å forstå at det er mulig å overvåke norske borgere på en helt annen måte nå enn det det var før, fordi vi lever i dataalderen, og avsløringer, særlig fra utlandet, viser jo at det er mange som kan tenke seg å gjøre det og mener å ha nytte av det. Jeg oppfatter at det er en bred politisk enighet i Norge om at man skal ha demokratisk kontroll med denne overvåkingen, og da trengs det at man går igjennom og har et helt klart og faktisk bilde av det totale omfanget av den overvåkingen som foregår, og jeg tror at de grensene kanskje flytter seg fra dag til dag fordi det foregår utvikling på dette området som gjør at det er vanskelig å gjennomskue og ha oversikt over dette.

Så de utfordringene som representanten Tetzschner pekte på, er SV helt enig i. Vi ser dem, og jeg tror vi er litt «på hæla» på mange områder på dette feltet. Derfor er det virkelig behov for å ha denne totale gjennomgangen som SV har bedt om, som vi dessverre ikke har fått noe flertall for ennå, men jeg håper at vi i neste runde kan få tilslutning fra et flertall, som gjør at vi skaffer oss den oversikten vi faktisk må ha.

M a r i t N y b a c k k hadde her overtatt presidentplansen.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [11:35:38]: La meg veldig kort få berøre noen av områdene som omtales i EOS-utvalgets årsmelding.

Det ene er at det ikke var funnet grunn til å gi kritikk for noen av de ni klagen som er mottatt mot E-tjenesten. Det andre er at den tekniske innhentinga som E-tjenesten driver, heller ikke har gitt grunnlag for kritikk. Det har ikke framkommet kritikk rundt arbeidsforholdet mellom Etterretningstjenesten og PST. En særlig sak, som er verdt å nevne, er at utvalget i sin kontroll av utenlandske samarbeidende tjenester kom over en sak hvor det ikke ble utvekslet informasjon fra norsk etterretningstjeneste til en fremmed tjeneste, da det var tvil om vedkommendes grunnleggende

menneskerettigheter ville bli respektert av denne tjenesten. Det gir utvalget Etterretningstjenesten ros for, og det er også helt i tråd med de retningslinjene som departementet har gitt.

Det å kunne ha en effektiv etterretningstjeneste er helt avgjørende for en nasjon, og det er også viktig at Etterretningstjenesten kan gi informasjon tidsnok til at vi kan bruke den informasjonen til å beskytte oss. Men like viktig er det med en god og solid demokratisk kontroll av tjenestenes virksomhet. Den skal være tillitvekkende, og den skal være uavhengig. Jeg er veldig glad for at utvalget starter sin årsmelding med å gi klart uttrykk for at EOS-tjenestene gjennomgående har vist god forståelse for utvalgets kontroll i 2013.

La meg så kort komme inn på en sak som har vært særskilt omtalt både i utvalgets rapport og i innstillinga: hjemmelsgrunnlaget for Etterretningstjenestens behandling av sensitive personopplysninger om tredjepersoner i forbindelse med bruk av kilder. Her har det vært diskusjon om hjemmelsgrunnlaget er tilstrekkelig. Det er ingen tvil om at etterretningstjenesteloven § 4 annet ledd hjemler behandling av personopplysninger generelt, og dette er heller ikke problemstillinga. Spørsmålet er om det også omfatter behandling av sensitive personopplysninger og oppfyller krav til lovhjemmel etter personopplysningsloven § 9.

Vi har nå gått igjennom denne saken, som det ble varslet da vi hadde denne diskusjonen i april. Vi har sett på for-målet med § 4 annet ledd, i tillegg til lovens forarbeider, praksis og reelle hensyn. Opplysningene det er snakk om, er heller ikke innhentet fordekt – det er det viktig å understreke – men stammer fra frivillig gitt informasjon og er knyttet til kildeføringa. Opplysningene vil også være omfattet av EOS-utvalgets kontroll.

Det er vår vurdering at gjeldende § 4 annet ledd i etterretningstjenesteloven er en tilstrekkelig klar hjemmel for tjenestens behandling av sensitive personopplysninger. Det presiseres i denne forbindelse at personopplysningslovens generelle krav til bl.a. formålsbestemthet, nødvendighet og relevans gjelder fullt ut for tjenestens behandling av personopplysninger generelt og gjenfinnes i tjenestens interne regelverk og retningslinjer.

Den andre saken jeg vil knytte noen kommentarer til, er spørsmålet om innsynsretten i Etterretningstjenesten. Dette er en ordning som gjelder et fåtall særdeles sensitive saker. Sakene berører ikke norske borgeres rettssikkerhet og faller i det alt vesentlige utenfor utvalgets kontrollmandat. Sakene er av en slik sensitivitet at kompromittering har et enormt skadepotensial for Norge. Dette er det hensynet som lå bak ordningen som Stortinget etablerte i 1999, og det er minst like sterkt i dag. Denne ordninga ble initiert av forsvarsminister Kosmo i 1997, og den har vært fulgt av alle forsvarsministre siden da. Det ble bekreftet i Stortinget både i 1999 og i 2009. Det er viktig å understreke at det har aldri vært behov for å ta disse sakene opp til forsvarsministeren, eller i ytterste konsekvens til Stortinget, fordi de ytterst få sakene som har vært omhandlet, har blitt løst i dialog mellom EOS-utvalget og Etterretningstjenesten.

Jeg ser at komiteen likevel ønsker å diskutere denne ordningen, til tross for at den altså har vært fulgt av alle

sittende regjeringer og forsvarsministre fra ulike partier siden 1997. Men jeg mener at skal man gjøre det, er det hensiktsmessig at det gjøres i tilknytning til det arbeidet Solbakken-utvalget nå skal gjøre.

Så helt til slutt: Utvalget påpeker manglende og forsinkede tilbakemeldinger fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet og lang saksbehandlingstid som et generelt problem. Dette tar jeg svært alvorlig. Vi har i vår styringsdialog med NSM vært utvetydige på at dette arbeidet må følges opp. Det er også slik at NSM i disse dager tar i bruk et nytt verktøy for personellsikkerhet. Det er etablert en erfaringsdatabase fra tidligere saker, som forhåpentligvis også vil lette saksbehandlingstida. Det at NSM har hatt en økning på 92 pst. i klareringsanmodninger fra 2012, er en medvirkende årsak, men det er nå et problem som vi håper at vi klarer å løse.

Statsråd Anders Anundsen [11:40:59]: La meg først få lov til å innlede med å si at jeg er utrolig opptatt av at vi skal ha et EOS-utvalg som har den nødvendige resurstilgang til å gjøre en effektiv kontroll. EOS-utvalget er egentlig en slags garanti for at vi har hemmelige tjenester og sikkerhetstjenester – EOS-tjenester – som har den nødvendige legitimitet. I forrige periode hadde jeg gleden av å lede kontroll- og konstitusjonskomiteen. Det var en stadig diskusjon om hvorvidt kapasiteten EOS-utvalget hadde, var tilfredsstillende for å møte de nye kontrollutfordringene vi står overfor. Jeg skal ikke blande meg inn i Stortingets håndtering av det spørsmålet, men som statsråd er jeg fortsatt veldig opptatt av at vi har et effektivt, godt og ressurssterkt EOS-utvalg, som kan gjennomføre den kontrollen som vi alle er avhengig av at skal gjøres på en skikkelig måte. Det har jeg bestemt et inntrykk av at EOS-utvalget gjør.

PST er også i år blitt kritisert for å behandle personopplysninger utenfor etablerte arkiver og registre. Jeg legger til grunn at PST ikke har gjort dette bevisst. Jeg registrerer også hva EOS-utvalget har skrevet om dette. Men det er altså ikke, slik jeg har lest det, et forsøk på bevisst å holde opplysninger utenfor EOS-utvalgets kontroll. Jeg er også veldig glad for at EOS-utvalget generelt har gitt uttrykk for og understreket at PST retter seg etter EOS-utvalgets merknader, og at de i all hovedsak er enig i utvalgets tolkning av regelverket.

Jeg tror vi må være klar på at det fra tid til annen kan være uenighet om tolkning av regelverket. Det må man akseptere at det kan være diskusjoner rundt. Men det er Stortinget som i stort, ikke minst i behandlingen av disse sakene vi har i dag, som bidrar til å avklare de endelige eventuelle tolkningsutfordringene. Jeg har registrert at det ikke har vært slike utfordringer for denne kontrollperioden, og det er jeg glad for.

I PSTs regelverk fremgår det at tjenesten skal ha ett etterretningsregister, og hensynet bak den regelen er naturligvis at dette registeret sikrer at regelverket for behandling av opplysningene følges. Det sikrer kvalitet i opplysningene, og at opplysningene evalueres i tide, og at de underlegges den nødvendige kontrollen.

Det er igangsatt en rekke tiltak i PST, bl.a. som følge av denne saken, da det ble avdekket materiale som ikke

var registrert i det ordinære registeret. Det er gjennomført etterretningskurs. Det er gjennomført ny opplæring, og det er gjennomført en omorganisering i tjenesten, som har medført en ny etterretningsdoktrine, som har til formål å sikre målrettet innhenting av opplysninger, og at det legges større vekt på etterretningsledelse. Jeg tror denne omorganiseringen vil gi en vesentlig styrking av etterretningsfaget, og at det blir lagt større vekt på kvaliteten i de opplysningene som behandles, fremfor kvantiteten.

Jeg har merket meg at EOS-utvalget har kommentert spørsmålet om registreringen av nordmenn i det amerikanske registeret Terrorist Screening Center i USA og om oversendelse av informasjon til denne databasen – Terrorist Screening List. Denne omhandler personer med tilknytning til terrorisme. Et mindre antall personer har blitt listeført på bakgrunn av opplysninger som PST har meldt inn, men utvalget ble av PST gjort kjent med at en rekke andre personer med tilknytning til Norge var listeført, uten at PST hadde kjennskap til hvem som hadde lagt inn disse navnene, hva formålet med behandlingen var, eller hvem som var sluttbruker av opplysningene. PST hadde stilt spørsmål om dette til amerikanske myndigheter og ikke fått svar. Jeg har lyst til å gjøre oppmerksom på at vi følger opp dette spørsmålet overfor amerikanske myndigheter på relevant måte.

Jeg har altså merket meg både EOS-utvalgets og komiteens merknader på de områdene som er underlagt mitt konstitusjonelle ansvar, og vil naturligvis følge opp disse.

Presidenten: De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Martin Kolberg (A) [11:45:32] (komiteens leder): Også jeg viser til saksordføreren gode gjennomgang av innstillingen til denne saken, som i all hovedsak er enstemmig. Jeg vil også uttrykke det som flere har gjort, og si: Sett fra mitt synspunkt er overvåking – både den militære og sivile – av stor betydning for det norske samfunn. Det er ingen grunn til å tro at disse tjenestene ikke holder seg innenfor de bestemmelsene som er gitt. Jeg utkvitterer også EOS-utvalgets gode arbeid. Alt skal nå evalueres, men det er i denne debatten grunn til å understreke at komiteens oppfatning er at EOS-utvalget gjør et godt arbeid.

Når jeg tar ordet, gjelder det én betraktning. Det er det som tas opp i en mindretallsmerknad, og som har vært diskutert lenge, og som gjelder denne 30-årsgrensen for offentliggjøring av opplysningene. Det er bra at både forsvarsminister og justisminister er til stede her. Det er riktig som det blir sagt, at den praksisen som har vært fulgt, har vært fulgt, også under andre regjeringer. Det er helt korrekt. Men når EOS-utvalget skriver det de nå skriver til Stortinget, hvor de mener at vi har en rettssikkerhetsutfordring, er spørsmålet om vi ikke i fellesskap skal forsøke å se på den. Jeg har for min del kommet til det standpunkt at vi bør gjøre det. Derfor er Arbeiderpartiet med på merknaden hvor man ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om en permanent innsynsordning, som foreslått av EOS-utvalget. Det tror jeg vi bør håndtere, for det ligger der som et problem og en utfordring

for oss alle, som litt skjemper helheten i det arbeidet som gjøres på etterretningssiden. Jeg tror ikke dette vil bli noe problem, verken for PST eller eventuelt E-tjenesten hvis en slik praksis innføres på en annen måte. Den enkelte borgers rettssikkerhet bør her kunne gå foran. Men det bør kunne være – som EOS-utvalget sier – unntaksbestemmelser, som gjør at man skjærer tjenestene der det er nødvendig. Da vil man kunne finne en balanse som er riktig og nødvendig. Jeg håper at de to ministrene noterer seg dette. Selv om dette er en mindretallsmerknad, vil det være viktig at man forsøker å finne fram til en enighet på dette punktet, slik at vi rett og slett rydder dette problemet ut av verden. Det ville vært bra.

Hårek Elvenes (H) [11:48:28]: Den sikkerhetspolitiske situasjonen er preget av et sammensatt og til dels skiftende trusselbilde. Derfor er det så viktig at de hemmelige tjenestene samarbeider på en god måte og fortløpende kan vurdere de truslene som er aktuelle, og gi gode sikkerhetsanbefalinger.

Jeg merker meg at EOS-utvalget også denne gangen har gått samarbeidet PST og E-tjenesten nærmere etter i sømene og ser om samarbeidet er innenfor hjemmelsgrunnlaget og ikke går utover etatenes respektive ansvarsområder. Konklusjonen til utvalget er at samarbeidet blir stadig bedre og innenfor den juridiske eksisterer.

Jeg merker meg også at kontraterrorsenteret nå er på plass. Som sjefen for E-tjenesten uttalte, er dette en viktig samarbeidsmekanisme for informasjonsflyten og for å oppnå best mulig resultat. Det er for øvrig en anbefaling fra Gjærv-kommisjonen som nå er effektivt.

Et lite land som Norge er fullstendig avhengig av et internasjonalt samarbeid for å ha en god etterretningstjeneste. Som utvalget er inne på, er det et lite paradoks at samarbeidet er grenseoverskridende mens kontrollen er nasjonal. Dette er en utfordring som utvalget bør se nærmere på – hvordan man også kan gjøre kontrollen av de hemmelige tjenestene mer grenseoverskridende.

Høy kvalitet i de hemmelige tjenestene er helt avgjørende i kampen mot terrorisme. Vi ser at det er en klar framvekst av internasjonal lovgivning som har som formål å avdekke terrorisme. Da er det viktig at Stortinget ved hver korsvei, når vi står i slike situasjoner og skal vurdere om vi skal utvide lovgrunnlaget for de hemmelige tjenestene, sørger for at tiltakene er demokratisk forankret, at de er målrettede, og at de er forutsigbare for innbyggerne – og ikke minst at vi ikke setter i gang massiv informasjonsinnhenting fra brede lag av befolkningen.

I 2013 var det 28 000 sikkerhetsklareringer som skulle gjøres. Det er i seg selv et veldig høyt antall. Jeg må si at jeg tenkte i mitt stille sinn da jeg leste det tallet: Mon tro om man kanskje driver med litt overklarering? Det er et spørsmål som jeg stiller. Det behøver ikke å besvares, men jeg merket meg ministerens svar om at dette er en alvorlig utfordring. Dette bør man se nærmere på. Det er ingen holdbar situasjon. Det kan føre til at viktige samfunnsoppgaver enten kommer i gang for sent eller faktisk blir skadelidende. Så i så måte er jeg beroliget etter ministerens innlegg.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 4.

Sak nr. 5 [11:51:23]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om særskilt melding til Stortinget fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) om utvalgets undersøkelse av påstander om politisk overvåking og PSTs bruk av Christian Høibø som kilde (Innst. 229 S (2013–2014), jf. Dokument 7:2 (2013–2014))

Presidenten: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten foreslå at taletiden begrenses til 5 minutter til hver gruppe og 5 minutter til statsråden.

Presidenten vil videre foreslå at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Jette F. Christensen (A) [11:52:30] (ordfører for saken): Utvalgets undersøkelse har ikke vist at PST har overvåket personer kun på bakgrunn av deres politiske overbevisning eller tilknytning til politiske organisasjoner – og godt er det. Likevel reiser den en del spørsmål som trenger avklaring, og jeg skal hefte meg litt ved dem.

For det første: Hva er forskjellen på en kilde og en infiltratør? Ingen av dem er informasjonsinnhentingstiltak som krever hjemmel i lov, allikevel krever de at det tas ulike hensyn av vedkommende selv og tjenesten. Denne saken viser at det er behov for at tjenesten utarbeider regelverk som drar opp grensene mellom innhentingemetodene, og som også sier noe om etter hvilke kriterier en person er å anse som en kilde, og om hvor langt tjenesten som ledd i føringen skal styre vedkommende i retning av nye personer eller nye miljøer. Hensynet til personens sikkerhet er også et naturlig spørsmål i så henseende.

Så det neste spørsmålet: Hvem er det vi kan stole på? I denne saken står vi overfor to motstridende påstander: Kilden oppgir på sin side at han ble bedt om å utlevere lister over medlemmer i Internasjonale Sosialister, og på den andre siden sier tjenestemannen at han ikke har bedt om det, men at kilden på eget initiativ ga PST noe skriftlig materiale, men det ble kastet. Tjenestemannen kan ikke huske at materialet inkluderte medlemslister. Tjenestemannen forklarer videre at han ikke har bedt om innhenting av sånne lister.

Nå er det ikke funnet noen skriftlige spor av at listene over medlemmer i Internasjonale Sosialister er bedt innhentet av PST, mottatt av tjenesten eller lagret. Men dette spørsmålet er større enn denne enkeltsaken. Vi er nødt til å ha en større grad av skriftlighet i muntlige avtaler inngått mellom kilder og tjenestemenn for å ha muligheten til å kontrollere det i ettertid. Det føyer seg inn i et bilde av en rekke områder som trenger mer skriftlighet.

Så er det et annet spørsmål: Hva er saklig? Saklighet er ofte knyttet opp mot respekt. Komiteen viser til at i un-

dersøkelsen er det funnet eksempler på at omtalen av kilden i PSTs dokumenter ikke gjenspeiler den sakligheten som kreves. Det er sterkt beklagelig. Utvalget har bedt PST vurdere om utvalgets funn i denne undersøkelsen er av en slik karakter at det nødvendiggjør en gjennomgang av hele kildeporteføljen med samme formål. Den vurderingen imøteser komiteen. Skal man holde seg med kilder, får man behandle og omtale dem med respekt.

Et annet spørsmål som kommer i kjølvannet av denne saken, er: Hva koster en god opplysning om dagen? Hvor mye må man si for å få godt nok betalt? Vederlaget til kilder er behandlet i rundskriv fra Riksadvokaten. Der peker man på at en kildes ønske om å oppnå vederlag ikke bare kan påvirke viljen til å gi politiet opplysninger, men også sannhetsgehalten. Det er kun i ekstraordinære tilfeller at det kan betales for informasjon. Det er forhold ved denne saken som viser at det ikke alltid har vært sånn. I en rapport etter et kildemøte medio 2006 framgår det at kilden ble orientert om at det ville være en sammenheng mellom informasjonen han skaffet, og de utgiftene han ville få dekket. Det er også gitt uttrykk for at kilden

«bør bevise at han er verdt fremtidige utbetalinger».

PST ga i 2009 kilden økonomisk bidrag i forbindelse med kjøreopplæring som ble betalt på etterskudd. Komiteen mener PST bør gjennomgå rutineene for dekking av utgifter.

En annen pris som kan knyttes til sånt arbeid, er personlige omkostninger ved å være og virke som kilde for PST. Det er behov for å innlemme ytterligere retningslinjer i tjenestens interne regelverk som angir hensyntagen til eventuelle personlige konsekvenser det kan ha å være kilde for PST, herunder følgene av å etablere kontakt med nye miljøer og personer. Lengden på kildeforholdet, kildens livssituasjon, graden av tilknytning til miljøet og kildens motivasjon for fortsatt aksess er forhold som bør tas med i den vurderingen. Komiteen imøteser en orientering om tjenestens kildearbeid, med særskilt henblikk på de temaene som er tatt opp i meldingen.

Med dette vil jeg anbefale komiteens innstilling.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 5.

Stortinget er nå i den situasjonen at saksordføreren for sak nr. 6 ikke er i salen. Vi går da videre til sak nr. 7.

Der kommer saksordføreren, da kan vi starte på sak nr. 6.

Presidenten vil gjøre oppmerksom på at det kan være greit å være i salen når man skal på talerstolen.

Sak nr. 6 [11:58:23]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av effektivitet i konsesjonsbehandlingen av fornybar energi (Innst. 220 S (2013–2014), jf. Dokument 3:5 (2013–2014))

Presidenten: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten foreslå at taletiden blir begrenset til 20 minutter til saksordfører og 10 minutter til

hovedtalerne fra hver gruppe samt 10 minutter til statsråden.

Presidenten vil videre foreslå at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Rasmus Hansson (MDG) [11:59:15] (ordfører for saken): Jeg beklager dypt at jeg undervurderte Stortingets og presidentskapets lynende effektivitet i denne saken.

I denne undersøkelsen som Innst. 220 S for 2013–2014 handler om, har Riksrevisjonen vurdert i hvilken grad Olje- og energidepartementet legger til rette for en effektiv konsesjons- og klagebehandling i vind- og vannkraftsaker, og hvordan saksbehandlingen ivaretar formålet, som er økt fornybar energiproduksjon. Riksrevisjonens undersøkelse omfatter perioden fra 2009 til oktober 2013 og gjelder derfor ikke bare elsertifikatorordningen. Men det meste av debatten og de fleste kommentarene kommer til å være knyttet til elsertifikatorordningen og dagens konsesjonssystem.

Vi må først sette Riksrevisjonens gjennomgang litt i perspektiv. Denne saken er ekstra viktig, ikke bare fordi det alltid er viktig hvordan regjeringen og departementene følger opp Stortingets pålegg, men fordi dette er en vurdering av forvaltningens oppfølging av Stortingets intensjon om en mer effektiv konsesjonsordning, og fordi elsertifikatene på mange måter er hovedvirkemiddelet i norsk klimapolitikk.

Norge har gjennom EUs fornybardirektiv forpliktet seg til å øke andelen av fornybar energi til 67,5 pst. innen 2020. Innføringen av et felles elsertifikatmarked med Sverige er gjort nettopp for å nå dette målet. Sverige og Norge skal bygge ut 26,4 TWh ny fornybar kraft innen 2020 og finansiere halvparten hver, uavhengig av hvilket land produksjonen skjer i. Da lov om elsertifikater ble vedtatt i 2011, understreket energi- og miljøkomiteen at regjeringen må legge til rette for at halvparten av produksjonsmålsettingen om 26,4 TWh skal realiseres i Norge.

Riksrevisjonens undersøkelse viser at konsesjonsbehandlingen i Norge er tidkrevende. De påpeker at de politiske styringssignalene for behandlingen ikke er tydelige nok, at det mangler hensiktsmessig avklaring for forvaltningen, at manglende nettkapasitet fører til forsinkelser, og at konfliktreducerende tiltak er for dårlig utnyttet.

Riksrevisjonen påviser at antallet søknader i kø har økt i perioden, selv om køen den siste tida igjen har blitt noe redusert gjennom økt saksbehandlingskapasitet. Dette har mye å gjøre med at antallet søknader og klager også har økt, og at energimyndighetene, ved NVE, ifølge Riksrevisjonen ikke har hatt den hjemmel i lovverket de trenger for f.eks. å gi tidlig avslag på urealistiske søknader.

Norge ligger ganske langt bak Sverige i utbyggingen av ny fornybar energi målt i TWh innenfor denne ordningen. Sverige kom i gang med elsertifikatorordningen tidligere enn Norge. Men Sverige har et annet og tilsynelatende mer effektivt system for konsesjonsbehandling, og de har andre avskrivingsregler enn Norge. Det betyr bl.a. at de har gitt langt flere vindkraftkonsesjoner enn det vi har – vi i Norge sitter med en stor bunke

vindkraftkonsesjoner som sannsynligvis ikke blir realisert.

Det første hovedfunnet fra Riksrevisjonen er at overordnede mål for hvor mye som skal bygges ut av ulike typer kraft, er utydelige, og det er utydelige signaler om hvilke kriterier som skal ligge til grunn for saksbehandlingen. Det gjør, ifølge Riksrevisjonen, konsesjonsbehandlingen mindre effektiv og gir mer rom for konflikt i enkelt saker. Riksrevisjonen sier:

«Verken gjennom handlingsplaner eller andre styringsdokumenter er det konkretisert hvordan produksjonen av ny fornybar energi skal bidra til å sikre at fornybarmålet på 67,5 prosent innen 2020 blir nådd. I motsetning til energimyndighetene i Sverige, har Olje- og energidepartementet ikke konkretisert hvor stor andel av elsertifikatene (...) som myndighetene skal legge til rette for» at blir realisert «gjennom nye konsesjoner i Norge. Det er heller ikke konkretisert hvilken type utbygging konsesjonsmyndighetene skal stimulere til i Norge.»

Mens NVE har mottatt et stort antall søknader siden elsertifikatorordningen trådte i kraft i 2012, er det uklart for forvaltningen hvor mange konsesjoner den skal levere, ifølge Riksrevisjonen. Manglende avklaring av hva som er ambisjonsnivået for fornybar energi-produksjon, og hvordan myndighetene skal legge til rette for å realisere dette, skaper rom for prinsipielle diskusjoner i hver enkelt sak.

Riksrevisjonen påpeker at dette gjør det uklart, både for tiltakshavere, for berørte aktører og for andre myndighetsorganer, «hvordan fornybarmålene skal avveies mot andre samfunns- og miljøinteresser i konsesjonsbehandlingen». Dette handler også om hvordan konsultasjoner og innsigelser skal praktiseres for å avveie ulike hensyn, ifølge Riksrevisjonen. Disse uklarhetene gjelder særlig småkraft- og vindkraftutbygging, siden verneplanene og Samlet plan for vassdrag legger rammer for utbygging av stor vannkraft. Tydelige styringssignaler er derfor etterspurt både av forvaltningen og av bransjen, siden både tiltakshaver og saksbehandler ønsker å konsentrere seg om de gode prosjektene, ifølge Riksrevisjonens rapport.

Utbygging av både vindkraft og vannkraft kommer rimeligvis ofte i konflikt med andre hensyn, som naturressurser, naturmangfoldbevaring osv. Derfor er det bra at en samlet komité understreker at utbygging av fornybar energi skal skje «på en måte som ivaretar hensynet til naturmangfold, friluftsliv og landskap». Men et flertall i komiteen – Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet og Senterpartiet – understreker at elsertifikatene er en teknologinøytral, «markedsbasert ordning og at det er opp til de private aktørene å søke, mens myndighetenes rolle er å behandle søknadene». Riksrevisjonens anbefalinger om tydelige styringssignaler blir altså tilbakevist gjennom denne henvisningen. Det gjør også statsråden i sitt svarbrev som gjelder Riksrevisjonens rapport. Men Riksrevisjonen påpeker – om ikke helt direkte, så i hvert fall indirekte – at nettopp fordi ordningen er teknologinøytral og markedsbasert, er konsekvensen at styringsverktøyene som finnes, ikke fungerer som ventet. I tillegg til effektiviteten og legitimiteten i ordningen kan dette få uheldige og kanskje

ukjente konsekvenser for andre nasjonale mål – som naturmangfold, kulturminnevern og en helhetlig arealplanlegging – og, ikke minst, for det overordnede målet med sertifikatmarkedet, nemlig mer fornybar energi-produksjon og lavere klimagassutslipp i Norge.

Dette er altså en villet politikk, fordi en ikke ønsker å sette spesifikke produksjonsmål for ulike typer kraftproduksjon. Dette gjør de til en viss grad i Sverige, tilsynelatende med mer effektivt resultat enn det vi har. Denne politiske rammen tar vi i denne omgang til etterretning – dette kan diskuteres under andre punkter her i Stortinget.

Når vi nå skal diskutere Riksrevisjonens funn og statsråden sitter i salen, er det viktig å påpeke at Riksrevisjonens undersøkelse tyder på at den markedsstyrte utbyggingen – uten politiske føringer og prioriteringer – ikke bare gir de billigste småkraftprosjektene fortrinn, uavhengig av andre samfunns mål, den innebærer også manglende overordnede styringssignaler, som ifølge Riksrevisjonen fører til mer usikkerhet, konflikt, utsettelse og klager.

Et annet hovedfunn fra Riksrevisjonen er manglende avklaring når det gjelder energimålene og hvordan de skal avveies mot andre sektormål. Det er uklart hvordan sentrale områder skal utredes etter kulturminneloven, den nye plan- og bygningsloven og naturmangfoldloven av 2009. Riksrevisjonen påpeker at de nasjonale retningslinjene for småkraft og vindkraft ikke er oppdatert etter det nye lovverket. Det er helt sentralt at nasjonale retningslinjer bearbejdes slik at utredningskravene blir avklart og er i samsvar med gjeldende regelverk – selvfølgelig uten at kravene blir urimelig detaljerte. Et for stort rom for skjønn og diskusjoner i enkeltsaker har ifølge Riksrevisjonen minsket forutsigbarheten og gjennomsluttheten, økt konfliktnivået og vanskeliggjort kvalitetssikringen.

Riksrevisjonen påpeker at flere konsesjonsvedtak ikke er i tråd med regionale planer, og at det kan være en grunn til at konsesjoner i økende grad blir påklaget til departementet. I juni 2013 fantes det til sammen fem regionale planer som enten var ferdige eller var under utarbeidelse. Seks fylkeskommuner har vedtatt vindkraftplaner. Men det er uklart hvordan disse regionale planene skal vektlegges, siden kvaliteten er varierende, og siden NVE ikke er bundet av disse planene.

Riksrevisjonen påpeker også at konfliktvurderinger for vindkraft, utarbeidet av Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren, Reindriftsforvaltningen og Forsvaret, i begrenset grad benyttes og i begrenset grad bidrar til hvordan disse interessene kan avklares når det gjelder utbyggingssøknader. Slike prinsipielle avklaringer er dermed viktig også for å unngå at hensyn til både fornybar energi-produksjon og andre hensyn gjensidig gjennom den konflikten som oppstår, bidrar til å svekke legitimiteten av fornybarutbyggingen i Norge.

Til slutt vil jeg komme innom Riksrevisjonens påpeking av manglende rutiner for tidlig avslag og muligheten for å bruke det virkemiddelet bedre for å effektivisere saksbehandlingen. Riksrevisjonen anbefaler at departementet fastsetter overordnede kriterier for å kunne gi tidlig avslag, f.eks. ved at søknader lokalisert til områder der det ikke er tilstrekkelig nettkapasitet, områder med verneområder

og vernede vassdrag, områder med rødlisteforekomster og samisk reindrift, i større grad kan tas tidlig ut av bunken. Også på dette punktet setter flertallet i komiteen, Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet, foten ned, og mener at endringer i konsesjonslovgivningen på dette punkt er noe som må vurderes på lengre sikt, fordi de frykter at en oppstart av et slikt arbeid nå vil forsinke saksbehandling ytterligere.

Vi er selvfølgelig alle enige om at det er viktig at NVE prioriterer utredninger hvor det er ledig nettkapasitet, osv., men jeg håper at vi får et konstruktivt svar fra statsråden i denne saken, hvor vi får sett nærmere på hvilke tiltak som faktisk kan treffes for å ivareta både effektiviteten av elsertifikatordningen og andre lovpålagte hensyn i Norge, som natur, kultur, reindrift osv. Dette er ikke bare et spørsmål om enkelthensyn, det er et spørsmål om å få en viktig ordning til å virke effektivt.

Gunvor Eldegard (A) [12:12:50]: Noreg er blant verdens største vasskraftprodusentar og har Europas største produksjon av vasskraft. Elektrisitetsproduksjonen i Noreg var i 2011 128 TWh, og 122 av dei vart produserte i vasskraftverk, 1,3 i vindkraftverk og 4,8 i gasskraftverk og andre varmekraftverk.

Over tid er det utvikla eit omfattande regel- og lovverk som fastset krav om konsekvensutgreingar og konsesjonsplikt når ein konsesjonsøknad skal behandlast av myndigheitene. Me meiner det er viktig at ulike omsyn og interesser vert ivaretekne gjennom konsesjonssystemet.

Talet behandla energikonsesjonar har auka frå 1 300 i 2010 til 4 818 i 2013. Det syner at ein er på rett veg, og at tiltaka som er sett i gang for å effektivisera konsesjonsbehandlinga, har verka. I takt med den auka saksmengda har NVE i perioden 2005 til 2012 meir enn fordobla talet saksbehandlarar til sårne saker. Det er først i 2012 at den auka saksbehandlingskapasiteten i NVE har ført til fleire behandla saker, men samtidig som NVE har behandla fleire saker, har Olje- og energidepartementet fått fleire klagesaker og store vasskraftsaker til behandling.

Ifølge rapporten frå Riksrevisjonen tek det 3,5 år å behandla småkraftsøknader og 5,5 år for større vindkraftsøknadar. Det er lang tid, og ein treng å få større effektivitet. Samstundes må me vera klar over at mykje av tidsbruken skuldast ei rekkje lovbestemde, ufråvikelege krav til utgreiing, høyring og saksbehandling. Mykje av tidsbruken i konsesjonsbehandlinga kan òg forklarast med at bygging av energianlegg medfører store interessemotsetningar. Det er mange omsyn som skal ivaretakast, og som må greiast ut før ei kraftutbygging kan få konsesjon, f.eks. kulturminne eller natur og miljø.

I tillegg har det òg vore auke i talet på søknader om nye energitiltak. Det er positivt, synest me, at NVE samordnar konsesjonsbehandlinga av nett og kraftproduksjon, og at det er lagt til rette for auka utbygging av nettkapasitet.

Det er sett i gang ei storstilt utbygging av nettet i Noreg, noko som òg bidreg til meir utbygging av fornybar energi. Det har vorte gjennomført forenkling av behandlinga for småkraft og vindkraft, og Olje- og energidepartementet overførte i desember 2009 avgjerslemyndigheit i

ein del saker under 1 MW til fylkeskommunen. I Prop. 1 S for 2013–2014 føreslo regjeringa Stoltenberg II å styrkja saksbehandlingsskapasiteten i NVE ytterlegare.

Det er ein stor del av sakene som vert klaga over – 84 pst. av vindkraftsakene og ein tredel av småkraftsakene – som òg er med på å forlengja gjennomsnittleg saksbehandlingstid. I går såg eg at Fennefoss fekk konsesjon etter sju år. Det er lang tid. Her òg såg dei at det ikkje var store problem, men det var eit såpass stort anlegg at det kravde konsekvensutgreiing, svara NVE: Eg er einig med dei som synest at sju år er lang tid.

Eg vil kommentera litt av funna til Riksrevisjonen, fyrst om styringssignal og forbetra styringsverktøy. Noreg har gjennom EUs fornybardirektiv forplikta seg til å auka fornybardelen til 67,5 pst. i 2020. Frå 2012 har me hatt felles elsertifikatmarknad med Sverige, der det skal byggjast ny elproduksjon basert på fornybare kjelder tilsvarande 26,4 TWh innan 2020. Noreg og Sverige skal finansiera halvparten av dette kvar, uavhengig av kva land det skjer i. Det vil òg seia at Noreg kan realisera forpliktingane sine uavhengig av om utbygginga skjer i Noreg eller i Sverige. Eg har lyst til berre å kommentera, som òg saksordføraren var inne på, at den svenske sertifikatmarknaden har eksistert lenger enn det norsk-svenske.

Målet med ordninga er å leggja til rette for eit samla tal TWh mellom Noreg og Sverige, og det er òg eit mål at halvparten av desse skal vera i Noreg. Men elsertifikatmarknaden er designa teknologinøytralt sånn at ein kan utløysa dei beste prosjekta, uavhengig av teknologi. Difor er det viktig at ein ikkje utarbeider så detaljerte mål for kva som skal konsesjonsbehandlast av vind- og vassprosjekt, at myndigheitene da er bundne opp på førehand. No er det viktig for oss at det vert oppretthalde tilstrekkeleg kapasitet sånn at me kan sluttbehandla konsesjonssaker som kan verta omfatta av elsertifikatordninga innanfor tidsfristen i 2017. Me er veldig einige i at mindre tiltak som gjer klare forenklingar, skal me prioritera no, men at større arbeid som kan ta bort kapasiteten frå konsesjonsbehandlinga, må me utsetja. Difor meiner me at ytterlegare detaljerte styringssignal ikkje akkurat no er det mest nødvendige fram til 2020.

NVE har utarbeidd rutinar for intern prioritering i konsesjonsbehandlinga og for tidleg avslag i småkraftsaker. Når det gjeld tidleg avslag utan realitetsbehandling, er det faktisk avgrensa kva ein kan gjera, ifølgje dagens lovverk. Eg er einig i at det på sikt kanskje bør vurderast å endra lova sånn at me kan effektivisera dagens system, men – igjen – me er opptekne av ikkje å redusera kapasiteten for enkeltsaker fram til 2016–2017, sånn at me da reduserer moglegheitene til norske selskap innan sertifikatmarknaden.

Det er ein auke i talet på saker som ligg til behandling. Og igjen – det er viktig at me opprettheld tilstrekkeleg saksbehandlingsskapasitet. Det er kjent at departementet er i gang med å forenkla prosessane på dei minste vasskraftsakene, og eg ser fram til at Stortinget får det til behandling.

Når det gjeld manglande avklaring av utgreiingskrav, er me med på ein merknad i innstillinga, der me ber departe-

mentet vurderer om kanskje standardiserte utgreiingskrav kan vera eit verkemiddel for å sikra meir effektiv og lik behandling av dei ulike prosjekta.

Konfliktar er sjølv sagt uheldig for effektivitet, for lokalmiljøet og for det overordna ønsket om klimagevinst. Dialog er positivt, men det er ikkje alltid at dialogen klarer å hindra reelle interessekonfliktar. Det er viktig at dei aktørane det gjeld, brukar eksisterande mekanismar for medverknad: høyring, møte, innvendingar og konsultasjonar på ein best mogleg måte for å redusera konflikten i enkeltprosjekt. Når ein går inn på NVEs heimesider, ser ein at det er stor aktivitet – bl.a. folkemøte om ti småkraftverk i Kvinesdal, og i Nore og Uvdal var det faktisk to kraftanlegg som no fekk nei på grunn av raudlisteartar som Noreg hadde eit særleg ansvar for. Det synest eg kanskje er viktig å seia i denne saka.

Det er viktig òg at myndigheitene styrkar samordninga av nett- og kraftutbygging. Regionale kraftsystemutgreiingar dannar eit godt grunnlag for nettselskapas planar for utvikling av nett. Me forventar at dei blir følgde opp for å sikra auka utbygging av nettkapasitet.

Komiteen er einige om veldig mykje i denne saka. Alle har eit ønske om betre effektivitet. Det er bra for utbygginga av meir fornybar energi. Me ynskjer fleire fornybarprosjekt her i Noreg. Betre nettkapasitet og meir kunnskap er begge delar med på å effektivisera. Men det må vera ein balanse mellom effektivitet og demokrati. Det er ikkje mogleg å laga kriterier som vil fjerna all motstand. Konsesjonsbehandlingssystemet skal finna dei beste prosjekta, og da er det òg veldig bra at det er mange å velja mellom.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [12:22:51]: Undersøkel- sen Riksrevisjonen har gjennomført av effektivitet i konsesjonsbehandlingen av fornybar energi, har vist oss at både selve konsesjonsbehandlingen og klagesaksbehandlingen tar lang tid. I gjennomsnitt tar det NVE i overkant av 3 ½ år å behandle småkraftsøknader, og vindkraftsøknader tar ca. 5 ½ år.

Vi har merket oss Riksrevisjonens hovedfunn. Blant annet pekes det på behovet for å gjere de overordnede styringssignalene tydeligere samt behovet for en forbedring av styringsverktøyene. I tillegg pekes det på at manglende avklaringer av utredningskrav nettopp bidrar til å redusere effektiviteten i saksbehandlingen, og manglende nettkapasitet forsinkar saksbehandlingen og realiseringen av kraftkonsesjonene.

Det er Olje- og energidepartementet som har ansvar for å leggje til rette for forutsigbare og effektive konsesjonsprosesser. Det framstår i dag uavklart hvor mye ny fornybar energiproduksjon myndighetene skal leggje til rette for. Det er heller ikke konkretisert hvilken type utbygging konsesjonsmyndighetene skal stimulere til i Norge – i motsetning til det vi opplever Sverige har gjort. Det framstår i det store og hele som lite forutsigbart for tiltakshavere og berørte aktører hvordan fornybarmålene skal avveies mot andre samfunns- og miljøinteresser. Dette gjelder spesielt i forhold til småkraft og vindkraft.

Det er også grunn til å merke seg at mens de nasjonale retningslinjene for småkraft og vindkraft beskriver hvor-

dan ulike forhold skal utredes i regionale planer og konsesjonsøknader, gir en ikke tydelige signaler om hvordan de skal vektlegges i klagesaker. De regionale planene som er utarbeidet for vind- og småkraft, ser i liten grad ut til å fungere som styringsverktøy for å avklare både hvor utbyggingen skal finne sted og hvordan denne utbyggingen skal avveies i forhold til andre interesser. Det ser faktisk ut som om de regionale planene spiller liten rolle, dessverre.

Nettopp disse manglende avklaringene med hensyn til styringsverktøy gir dette store rommet for de vanskelige skjønnsvurderingene, og gjør at hver enkelt konsesjons-sak i for stor grad blir en diskusjon om prinsipper. Det er liten tvil om at dette i seg selv bidrar til høyere konfliktnivå, som Riksrevisjonen påpeker, og også et større klageomfang.

Det hersker liten tvil om at konsesjonsbehandlingen bør få en større grad av forutsigbarhet enn hva tilfellet er i dag. Det er grunn til å bekymre seg over mangelen på effektivitet, kunnskap og tydelige planer for konsesjonsbehandlingen i vind- og småkraftsaker. Formålet med elsertifikatordningen forutsetter en offensiv politikk for energisparing, god nettstruktur og overføringskabler til utlandet. Men det forutsetter også elektrifisering og en faktisk overgang fra fossile til fornybare energibærere i transportsektoren og i industrien.

Fra Kristelig Folkepartis side har vi merket oss at Riksrevisjonen etterspør langt større tydelighet når det gjelder styringssignalene for konsesjonsbehandlingen av fornybar energi. Dette blir også etterspurt av både forvaltningen og bransjen. For mange urealistiske prosjekter blir i dag lansert og danner grunnlaget for søknader på grunn av disse manglende styringssignalene. Det vil derfor være viktig framover å definere klare mål på fornybarområdet når det gjelder både hvilken kraftproduksjon det skal satses på, og hvor stor produksjonsøkning man skal legge opp til i elsertifikatmarkedet.

Elsertifikatordningen bidrar i dag til et overskudd av fornybar energi i Norge og Norden. For legitimiteten til denne ordningen er det viktig med en avklaring på hvordan den nye energien i praksis skal lede til kutt i klimagassutslipp i Norge eller i utlandet.

For å unngå uklare forventninger og også bidra til en effektivisering av konsesjonsbehandlingen er det grunn til å merke seg at Riksrevisjonens anbefaling om i større grad å ta i bruk ordningen med tidlig avslag i vindkraftsaker. Dette gjelder f.eks. i områder som helt klart mangler nettkapasitet, og hvor det heller ikke i nær framtid er planer om å utbedre den, men også i verneområder og vernede vassdrag.

Det er også grunn til å bemerke at mens NVE har utarbeidet rutiner for intern prioritering i konsesjonsbehandlingen, ser ikke slike rutiner ut til å være etablert i Olje- og energidepartementet for klagesaksbehandlingen, ut fra det Riksrevisjonen her peker på. Det er en forventning om at dette blir gjort, samt utarbeide overordnede kriterier for tidlig avslag. Det er ingen tvil om at dagens praksis medfører treg saksbehandling og usikkerhet om hvilke overordnede målsettinger som gjelder. Tydeligere styringssignaler vil gi større grad av forutsigbarhet for alle parter,

og fra Kristelig Folkepartis side forventer vi at Olje- og energidepartementet følger dette opp.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:29:10]: Riksrevisjonen har undersøkt effektiviteten i konsesjonsbehandlingen av fornybar energi for perioden 2009–2013.

Jeg vil først understreke at situasjonen bedret seg betydelig i 2012 gjennom økt saksbehandlingskapasitet, og at langt flere saker er behandlet, noe som er svært positivt. Det er også svært positivt at den forrige regjeringa la en offensiv plan for å øke produksjonen av fornybar energi gjennom vind og vann. Det må vi ikke glemme, det må ha stor honnør.

Det som er et av hovedfunnene i den rapporten vi nå behandler, er behovet for å gjøre de overordnede styringssignalene tydeligere og å forbedre styringsverktøyene. For det vi står overfor, er en utbygging. Det er bruk av arealer til noe annet enn det de blir brukt til i dag eller har vært brukt til tidligere. Det innebærer altså potensielle konflikter. Konfliktene må avklares, og en må avveie konfliktene. Det er helt opplagt at det tar for lang tid når saksbehandlingstida er tre og et halvt år for småkraft, og det er mange klager på grunn av manglende kunnskapsgrunnlag.

Som sagt: Bruk av natur er kjernen i den utviklinga vi må inn i for å sikre en grønn økonomi som er basert på en skånsom og langsiktig forvaltning av naturressursene. For å få til dette må en forstå økologien, en må forstå åssen samspillet er i naturen.

En av de viktigste utfordringene som en står overfor ved utbygging av vannkraft eller vindkraft, er knyttet til det biologiske mangfold. Det biologiske mangfold er forankret i naturmangfoldloven av 2009. Der har vi sentrale begreper som «prioriterte arter» og «utvalgte naturområder». Dersom en finner at de prioriterte artene og utvalgte naturområdene er av tilstrekkelig kvalitet, kan storsamfunnet gå inn med rådighetsinnskrenkninger overfor den enkelte grunneier. En kan altså begrense innholdet i den private eiendomsretten ut fra samfunnsmessige hensyn. Det er et nødvendig og riktig prinsipp, som kompletterer vår private eiendomsrettstradisjon. Da må rådighetsinnskrenkningene være basert på kunnskap. Vi har også fra Norges side forpliktet oss internasjonalt, gjennom konvensjonen om biologisk mangfold, til å stanse tapet av biologisk mangfold innen 2020 – ja, innen 2020! Skal vi stanse tapet av biologisk mangfold innen 2020, har vi svært hast. Det er meget krevende, og det er svært viktig.

Det jeg sikter meg inn mot, er nettopp kunnskapsgrunnlaget. For vi i Senterpartiet har merket oss at undersøkelsen viser at det mangler grunnleggende, systematisk innsamlet og verdinøytral kunnskap om bl.a. biologisk mangfold, kulturminner og reindrift. Senterpartiet mener at kunnskapsmangel på naturmangfoldsområdet er et vesentlig hinder for effektive tiltak i hvert enkelt tilfelle. Til tross for at det har vært utført naturtypekartlegging i Norge siden 1999, er fortsatt bare 25 pst. av lokalitetene for naturtyper som av Miljødirektoratet er ansett som potensielt verdifulle, kartlagt. Det er grunn til å anta at kartlegging av naturtyper og arter i og nær vann er mer mangelfull enn kartlegging på tørt land. På denne bakgrunnen finner Sen-

terpartiet grunn til å anta at mangelen på et godt, sektor-uavhengig og verdinøytralt kunnskapsgrunnlag om naturmangfoldet – sannsynligvis også om kulturminner – er en vesentlig årsak til redusert effektivitet og forlenget saksbehandlingstid. Dette understøttes av undersøkelsens påpekning av behovet for en bedre samordning av de ulike sektorenes utredningskrav og av at uenighet om kunnskapsgrunnlaget fører til klager og innsigelser i tillegg til forlenget saksbehandlingstid. Disse svakhetene ved kunnskapsgrunnlaget er en del av et generelt problemkompleks som er grundig beskrevet i Innst. 84 S for 2013–2014 Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av tilskudd til naturmangfold og friluftsliv.

Det vi står overfor, gjør at ikke minst statsråden i Klima- og miljødepartementet bør prioritere en mer helhetlig, nasjonal kartlegging av naturressursene, noe som vil fremme forutsigbarhet og økt effektivitet i konsesjonsbehandlingen. Det vil kunne redusere konfliktnivået i enkeltsaker og bedre bevaringa av naturverdiene. Vi står altså overfor et saksbehandlingskompleks hvor statsrådene i både Klima- og miljødepartementet, Olje- og energidepartementet og Kunnskapsdepartementet må ta denne påpekningen om kunnskapsmangel på alvor. Vi må stille spørsmålene: Hvorfor går det så tregt? Hvorfor er det så mange innsigelser? Hvordan er det mulig å ha så ulike vurderinger av det som burde være et faglig faktum, som det vi opplever i en rekke av disse sakene, og som både skaper stor frustrasjon for dem det gjelder, og stor kostnad for det offentlige, som skal behandle det på en slik, svært byrdefull, måte? Det er betydelige effektiviseringsgevinster som kan oppnås ved samordning av ulike sektorenes utredningskrav, og vi må be statsrådene se dette i sammenheng med behovet for et helhetlig og verdinøytralt kunnskapsgrunnlag. Jeg vil understreke det: et helhetlig og verdinøytralt kunnskapsgrunnlag.

Artsdatabanken, som er en uavhengig kunnskapsleverandør plassert under Kunnskapsdepartementet, bør – som garantist for kunnskapsgrunnlagets verdinøytralitet – ha en sentral rolle i kunnskapsoppbygginga på naturmangfoldsområdet. En hovedmotivasjon for opprettelsen av Artsdatabanken var at kunnskapsproduksjonen og tilgjengeliggjøringa av kunnskap om naturmangfold skulle skilles fra forvaltningen. Et mer objektivt kunnskapsgrunnlag skulle skape ryddighet i prosessene fram mot forvaltningsmessige vedtak. Rød- og svartlistene som er utarbeidet av Artsdatabanken, kan tjene som et tydelig eksempel på de positive effektene av å trekke et prinsipielt skille mellom kunnskapsgrunnlaget, som bør være så verdinøytralt som mulig, og de ulike interessenes analyser basert på denne kunnskapen.

Derfor er konklusjonen fra min side at hovedfunnet er at det kunnskapsbaserte systemet må forbedres. Vi må få et kunnskapsbasert forvaltningssystem for derigjennom å oppnå at alle parter vet hva de har å forholde seg til, og at det dermed blir større enighet om de forvaltningsmessige vedtakene som legges til grunn. Det er en stor jobb å gjøre. Ikke minst når vi har store ambisjoner om at vi skal stanse tap av biologisk mangfold innen 2020, har vi en stor jobb foran oss.

Karin Andersen (SV) [12:37:27]: Jeg vil først slutte meg til saksordførerens innledning. I hovedsak er SV, Kristelig Folkeparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne enige på mange punkter i saken. Så er det også riktig som representanten Lundteigen sier, at vi har en stor jobb foran oss, for dette handler jo om å realisere et stort og nødvendig potensial innen fornybar energi. Det er uhyre viktig at det skjer, og uhyre viktig at det skjer på en måte som er rask, men som ikke skader andre viktige samfunns- og miljøinteresser. Det er også viktig at det er mekanismer til stede som sikrer at man får erstattet den ikke-fornybare energien med fornybar energi.

Riksrevisjonens undersøkelser når det gjelder effektivitet i konsesjonsbehandlingen av fornybar energi, viser at det er mye igjen på alle disse områdene. For det første må de overordnede styringssignalene og styringsverktøyene bli klarere og tydeligere. Det er jeg ikke i tvil om. Det er fremdeles dragkamper ved mange korsveier om klimautfordringene faktisk er reelle – i hvert fall når man skal begynne å velge mellom virkemidler og styringssignaler som gjør at vi faktisk når de store målene som vi har satt oss, som er nødvendige, og som for Norges del innbefatter at vi skal øke fornybarandelen med 67,5 pst. innen 2020. Og det er ikke noe småtteri. Her har statsråden en kjempeoppgave foran seg. Da må man være tydelig på de målene man setter seg, og man må ha virkemidler for å nå dem. Riksrevisjonens undersøkelser viser at det systemet på ingen måte er på plass. Nå gjelder vel målsettingene mer den politiske viljen til å prioritere dette foran andre ting. Der er det vel fremdeles slik at flertallet ikke er helt der ennå at man legger nødvendig tyngde bak å få økt den fornybare energiproduksjonen og bremset den ikke-fornybare.

Når det gjelder rutiner for tidlig avslag, skal jeg ikke gå så mye inn på det – det har vært redegjort for av flere her at man må kunne ha disse rutinene klare. Men noe av det som har vært mangelen her, er et grunnleggende planverk på regionalt nivå. Jeg kan si at SV har programfestet at vi må ha det, og det er mange konflikter lokalt. Mange av dem oppstår nettopp fordi – som bl.a. Lundteigen sa – det er naturressurser som ikke er klarlagt her, man har ikke funnet ut hvor dette kan foregå uten at det truer andre natur- og friluftsinnteresser, og – ikke minst – hvor det er naturlig å bygge ut, slik at man samtidig slipper å bygge ut svært dyr infrastruktur for å få kraften fram til et marked. De kraftlinjene kan også være store naturinngrep, som igjen utløser nye konflikter. Det hadde vært behov for skikkelige regionale planer som var førende for hvor man skal utvikle vindkraft, og hvor man ikke skal utvikle vindkraft – som er de største konfliktområdene.

Fra eget fylke vet jeg at det er veldig mange som har søkt konsesjon. De færreste av dem kommer nok noensinne til å bli realisert, men det er store konflikter og vanskelig å håndtere politisk. Når det gjelder grunnlaget for å kunne ta en fornuftig beslutning om hvor det er tålelig at slike anlegg er, og hvor vi må hindre at slike anlegg kommer, er ikke planene der. At man får disse planene på plass, er noe SV ønsker å ta sterkt til orde for og foreslå.

Nå kan sertifikatordningen som dette handler om, være en tidsbegrenset ordning, og vi må se på hvordan den even-

tuelt skal videreføres. Hvilke mekanismer man skal bruke for å få fram nødvendig fornybar energi framover, må diskuteres bredt. Uansett vil slike kartleggingsprosesser og klare kriterier for hvor man kan ha slike inngrep, og hvor man ikke kan ha det, være nødvendig framover. For sjøl om man greier å erstatte fossil energi med fornybar energi, er det lite som tyder på at energibehovet vil gå kraftig ned. Vi finner jo stadig nye ting som vi bruker energien vi sparer, på. Man kan ha store målsettinger, og SV er med på det, men hittil har det vært slik. Det betyr at en del av dette potensialet absolutt bør realiseres, for det er en av de få metodene vi har for å realisere mer fornybar energi i Norge.

Jeg kunne holdt et langt foredrag om den grønne energien som ligger i karbonet og i skogen. Det mangler det systemer for, men det bør man absolutt også satse på, for det kan gi mye fornybar energi og veldig mange arbeidsplasser i områder av landet som i dag ikke tar del i annen energiproduksjon og virkningene av det.

Når det gjelder konfliktreduserende tiltak som kan utnyttes bedre, tror jeg det i hovedsak er knyttet til det manglende plangrunnlaget. Og konfliktene kommer. I mitt fylke har det vært store folkelige aksjoner rundt planlagte vindkraftutbygginger som jeg nesten ikke har sett maken til. Det betyr at dette er naturverdier som folk setter veldig stor pris på. Når det ikke foreligger noe planmessig grunnlag der fakta er avdekt og man kan ta avveininger på det grunnlaget, er det klart det er mulighet for veldige opptrappinger av disse konfliktene, uten at man nødvendigvis snakker om de samme faktaene. Det er absolutt et stort problem, som vi må kunne håndtere på en bedre måte.

Når det gjelder det siste punktet som Riksrevisjonen påpeker, manglende nettkapasitet, har SV vært litt tilbakeholden med å gå inn i det temaet i denne innstillingen. Det er ikke fordi vi ikke ser at det kan være behov enkelte steder, men hvis en del av denne satsingen skal gå ut på at man produserer mer av denne energien i Norge for økt eksport, uten å sikre at man reduserer fossil og ikke-fornybar energi andre steder, er vi avventende kritiske til det. Vi vil se på hva man kan gjøre for å hindre det. Vi ønsker at man går gjennom hvor det er minst skadelig å etablere f.eks. vindkraftanlegg eller andre typer fornybar energi uten å behøve å bruke mye penger på å bygge opp en nettkapasitet. Vi vil se på hvor man kan ha denne satsingen uten store inngrep i naturen og få kraften fram på en rimeligere måte.

Statsråd Tord Lien [12:46:36]: La meg benytte anledningen til å takke både saksordføreren og komiteen for et godt arbeid. Jeg synes også vi skal anerkjenne at det er holdt mange gode innlegg så langt i dagens debatt. Jeg noterer meg det jeg opplever er en enstemmig tilslutning til regjeringens ambisjon om å produsere mer fornybar energi i Norge. Det er jeg selvfølgelig glad for.

Så mener jeg også det er grunn til å gi anerkjennelse til Riksrevisjonens undersøkelse og til den jobben som er gjort der. Jeg er glad for at man der anerkjenner den modellen vi har for konsesjonsbehandling, og – ikke minst – at man slutter seg til de effektiviseringstiltakene som allerede er gjennomført.

Så framkommer det også merknader og forslag til justeringer, det skulle selvfølgelig bare mangle.

Jeg er tilfreds med at komitéflertallet ser på en grundig og effektiv konsesjonsbehandling som et godt virkemiddel i energi. Mange har også vært inne på klimapolitikken.

I store trekk finner jeg Riksrevisjonens undersøkelse nyttig, og den vil være nyttig i framtiden. Riksrevisjonen viser god forståelse for kompleksiteten i konsesjonssystemet i energi- og vassdragssektoren. Jeg mener mange av de spørsmålene revisjonen trekker opp og peker på, er relevante spørsmål tilknyttet dagens konsesjonslovgivning og konsesjonspraksis. Vi har gjennom mange tiår – faktisk over 100 år – bygget opp et komplekst lovverk for vassdrags- og energitiltak. Dette har bidratt til å gjøre konsesjonsbehandlingen tidkrevende. Mye av tidsbruken skyldes lovbestemte og ufravelige krav til utredning, høring, uttalelser, møter, konsultasjoner og andre typer saksbehandling.

Det er heller ikke til å komme bort fra at bygging av energianlegg medfører, som også mange av representantene har vært inne på, store interesser motsetninger og også gjør det nødvendig med det jeg vil kalle politiske vurderinger. Derfor har man en statsråd i Olje- og energidepartementet, og derfor har man et storting. Det mener jeg det må være rom for også i framtiden – det politiske skjønnet må noen ganger brukes for å gjøre disse viktige avveiningene.

I tillegg har målet om økt fornybar energiproduksjon og innføringen av et felles sertifikatmarked med Sverige medført en kraftig økning i antall søknader om nye energitiltak. Som flere også har vært inne på, er det, til tross for en betydelig styrking av kapasiteten i konsesjonsbehandlingen, fortsatt ikke mulig – og det er kanskje heller ikke riktig ressursbruk – at man til enhver tid klarer å holde tritt med det store tilfanget av stadig nye saker de aller siste årene.

Regjeringen ønsker å øke den fornybare kraftproduksjonen i Norge. Vi ønsker å redusere samlet konsesjonsbehandlingstid, og skal effektivisere konsesjonsbehandlingen enda mer. På samme tid skal vi sørge for at andre samfunnshensyn blir ivaretatt på en forsvarlig måte gjennom konsesjonsbehandlingsprosessene. Den forvaltningsrevisjonen Riksrevisjonen har gjennomført, innebærer en bred gjennomgang av myndighetenes arbeid og peker på mulige forbedringspotensialer. Samtidig vil jeg ikke unnlate å nevne at tiltakene vi allerede har gjennomført for å effektivisere konsesjonsbehandlingen, har gitt resultater i form av flere konsesjoner.

Så vil jeg si litt om noen av de ulike temaene som er tatt opp i undersøkelsen. Styringssignaler er nevnt av Riksrevisjonen og av flere i komiteen. Riksrevisjonen peker på at det ikke er avklart hvor mye ny fornybar energiproduksjon det skal legges til rette for gjennom nye konsesjoner. Riksrevisjonen savner også en konkretisering av hvilken type utbygging konsesjonsmyndighetene skal stimulere til i Norge, og anbefaler at det defineres hvor mye fornybar energiproduksjon det skal legges til rette for – slik man har gjort i Sverige. Riksrevisjonen ser også behov for å utvikle styringsverktøy for å realisere disse målene.

Norge og Sverige har gjennom sertifikatordningen inn-

gått en avtale om en felles satsing på fornybar kraftproduksjon fram mot 2020, med et felles produksjonsmål på 26,4 TWh normalårsproduksjon i 2020, men uavhengig av i hvilket land produksjonen blir bygget. Norge og Sverige er hver ansvarlig for å finansiere halvparten av produksjonen.

Mange har vært inne på det, men jeg finner allikevel grunn til å si det: Sertifikatordningen er både teknologinøytral og markedsbasert. Den er satt opp for å stimulere til utbygging av de mest lønnsomme – konsesjonsgitte, vel å merke – prosjektene. Energimyndighetene gir konsesjoner og setter rammene for virksomheten, men det er investorene som fatter beslutningen om hva som skal bygges.

Jeg har lyst til å sitere fra Stortingets forhandlinger om sertifikatmarkedet, Innst. 379 L for 2010–2011, kapitlet Premisser for et felles marked:

«Finansieringsforpliktelsen som er satt for Norge, påvirker ikke hvordan produksjonsøkningen fordeler seg mellom Sverige og Norge. Hvor stor faktisk økning av fornybar produksjon det blir i hvert land avhenger av faktorer som konsesjonspolitikken, tilgangen på overføringsnett, utbyggingskostnader, kostnader ved nettilknytning og prisforventninger. Men departementet viser til at utforming av den generelle energipolitikken som påvirker utbyggingstakten, vil være opp til det enkelte land. Det er lagt opp til at landene skal orientere hverandre ved endringer i de generelle rammebetingelsene som kan påvirke konkurranseforholdet vesentlig.»

Dette hadde oppslutning fra et enstemmig storting den gangen. Med dette utgangspunktet har det ikke vært aktuelt for departementet å definere nærmere hvor mye fornybar energiproduksjon det skal legges til rette for i Norge, men utviklingen i konsesjonsbehandlingen følger vi selvfølgelig kontinuerlig opp.

Innen utgangen av 2015 skal det gjennomføres en kontrollstasjon for sertifikatordningen. NVE har utarbeidet en grunnlagsrapport for kontrollstasjonen, hvor det bl.a. er vurdert om det er tilstrekkelig tilgang på realiserbare prosjekter i Norge og i Sverige til å nå produksjonsmålet på 26,4 TWh. NVE konkluderer med at det er god tilgang på prosjekter i både Norge og Sverige, og at det derfor ligger godt til rette for at målet i 2020 kan nås. Det er allikevel fortsatt sann at det er opp til investorene å realisere prosjektene.

Riksrevisjonen peker også på at det er nødvendig å opprettholde tilstrekkelig saksbehandlingskapasitet for å kunne sluttbehandle konsesjonssaker som kan inngå i sertifikatordningen, innen konsesjonsmyndighetenes tidsfrist i 2017. Jeg er enig i Riksrevisjonens vurdering, og vil sikre at tempoet i konsesjonsbehandlingen opprettholdes i denne perioden. Vi er allerede i gang med å se på konsekvensene av å delegerer myndighet til NVE for vannkraftverk med mindre reguleringer. Tiltaket krever imidlertid endring av vassdragsreguleringsloven. Departementet vil se en sann lovendring i sammenheng med en rekke andre tiltak som kan være aktuelle, i lys av oppfølging av regjeringsplattformen. Regjeringen har allerede oversendt lovforslag til Stortinget om forenklinger i reglene om fordeling av konsesjonsavgiften, noe som – dersom det blir

vedtatt i Stortinget – vil frigjøre saksbehandlingskapasitet i NVE.

Når det gjelder innsigelser, har vi rutiner for hvordan dette skal praktiseres i energisaker. Departementet skal sørge for at rutinene gjøres bedre kjent, og at de følges opp.

Jeg ser at det er en del ting jeg ikke kommer gjennom. Men jeg har lyst til å si at jeg egentlig synes dagens debatt har vært god. Jeg har til hensikt å adressere mange av de tingene komiteen tar opp, og gi Stortinget mulighet til å diskutere disse tingene videre i forbindelse med framleggelsen av energimeldingen som vi kommer med til neste år.

Så vil jeg si at jeg er helt enig med de mange som har sagt at det også er noen konfliktsaker. Men jeg har lyst til å minne om at vindkonsesjoner ikke produserer vindkraft. Det er det vindmøller som gjør. Det er gitt mange konsesjoner allerede, men det er ikke bygget riktig like mange vindmøller.

Presidenten: De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Rasmus Hansson (MDG) [12:56:52]: Etter vår oppfatning er det viktigste ved Riksrevisjonens gjennomgang dens påpeking av mangel på tydelige og forutsigbare mål og planer for fornybarutbyggingen. Nå er det i praksis sann at avhengig av hva saken gjelder, skal saksbehandler, tiltakshaver, lokalmiljøet og andre sette seg inn i plan- og bygningsloven, naturmangfoldloven, kulturminneloven, energiloven, når det gjelder vannkraft – vannressursloven, osv. I tillegg til dette kommer det lokale planer, som ingen helt vet hva de skal gjøre med. Men de gjenspeiler gjerne lokale verdier, som har stor betydning, i tillegg til de nasjonale, så det er lett å forstå at lokalmiljøene reagerer når disse planene ikke respekteres. I denne sammenhengen er det for øvrig viktig å merke seg at når det gjelder antallet klagesaker, kommer de aller fleste fra tiltakshaver og ikke fra utekkelige miljøorganisasjoner og andre sånne interesser.

I tillegg har Norge forpliktet seg til å stanse tap av biologisk mangfold. I den sammenhengen er det et stort problem, som representantene Lundteigen, Andersen og Grøvan har påpekt, at dette avgjøres gjennom skjønnsvurderinger fra sak til sak, uavhengig av et helhetsblikk på Norges samlede forpliktelser, både når det gjelder naturmangfold, og når det gjelder andre saker. Riksrevisjonen påpeker, som flere har nevnt, manglende helhetsskunnskap om biologisk mangfold. En miljøfaglig utredning fra oktober 2013 anslår at så lite som 25 pst. av naturmangfoldet i Norge er kartlagt. Sverige og Danmark har gjort helhetsvurderinger som i hvert fall bringer dem nærmere et helhetsbilde av dette. Det er verdt å merke seg.

Ved innføringen av elsertifikatordningen har, som flere har vært inne på, energi- og miljøkomiteen påpekt betydningen av at elsertifikatmarkedet evalueres med jevne mellomrom, og at det er lagt opp til en kontrollstasjon første gang i 2015. Dette har statsråden allerede vært innom. Han varsler både her i salen og i sitt svarbrev til Riksrevisjo-

nen at dette skal gjennomføres innen 2015. Det er jo meget positivt.

Det jeg vil avslutte med, er å understreke viktigheten av at statsråden i denne kontrollstasjonen tar fatt i problemstillingen knyttet til tydeligere og mer forutsigbare overordnede mål, og at han tar fatt i hvordan denne elsertifikatorordningen påvirker andre sentrale samfunnsinteresser, kulturminnevern, lokaldemokrati osv., og ikke minst det store målet: sammenhengen mellom denne produksjonen og kuttet i klimagassutslipp.

Jeg vil bare helt til slutt også oppfordre statsråden til å ta fatt i problemstillingen (presidenten klubber) hvorvidt elsertifikatorordningen faktisk påvirker i riktig grad utviklingen av den typen teknologi vi trenger i framtida.

Presidenten: Da må nok representanten avslutte innlegget.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [13:00:35]: To poenger – punkt 1: Statsråden sa i sitt innlegg at han ville adressere debatten videre i sitt system – det er vel en måte å si det på – uten at han gikk inn på de temaene som vi drøftet. Fra Senterpartiets side la vi vekt på at noe av hovedproblemet her er det kunnskapsbaserte grunnlaget knyttet til det biologiske mangfold – å sikre at vi har et kunnskapsbasert forvaltningssystem som må styrkes gjennom at vi får et verdigrunnlag som er verdinøytralt, og at de ulike interessers analyser skal basere seg på denne kunnskapen. Jeg vil spørre om statsråden er enig i den påpekinga, og om han vil ta det med til sin regjering og gå inn på dette temaet, for det er etter vår vurdering noe av hovedproblemet vi her står overfor.

Punkt 2: Det er et faktum at det tar lang tid med saksbehandling, og at det er lang kø. Det ble fra statsrådets side sagt at det ikke er lett å holde tritt med det store antall saker – underforstått: Det var ikke lett å holde tritt med saksbehandlinga i forhold til det store antall saker som kom. Jeg vet ikke om det var en forsnakkelse. Jeg ble i tvil om dette da statsråden sa at tempoet skulle opprettholdes i saksbehandlinga. For den forrige regjeringa var det viktig å øke tempoet for å få ned køene, for å få ned saksbehandlingstida. Jeg ønsker å få statsrådets vurdering av om det ikke fortsatt er en ambisjon å få ned køene, få ned saksbehandlingstida. Norge har jo her et stort behov for å få gjennomført det, for å få sin andel av disse fornybare kraftutbyggingsprosjektene, når vi har et felles samarbeid gjennom elsertifikatorordninga med Sverige.

Svein Roald Hansen hadde her overtatt presidentplassen.

Statsråd Tord Lien [13:02:56]: Det sitatet jeg ble tillagt, kjente jeg meg ikke helt igjen i – uten at det nødvendigvis betyr at det ikke falt fra talerstolen tidligere.

Jeg har lyst til å være veldig tydelig på at det er et mål å få gitt flere konsesjoner. Det er også et mål at de konsesjonene som blir gitt, faktisk blir bygd. Jeg synes representanten Andersen var inne på noe viktig da hun tok opp dette med nettilgang. Det er ingen tvil om at sannsynligheten for

at konsesjonene som blir gitt, som faktisk fører til energi-produksjon, er større dersom det ligger nært nett. Det er ikke åpenbart at det i dag – som f.eks. er grundig omtalt i innstillingen – kan føre til at man kan avslå å behandle en søknad, som enkelte tar til orde for.

Jeg tror representanten Lundteigen er inne på noe når han snakker om at et godt og omforent kunnskapsgrunnlag kan bidra både til mindre konflikt og til mer effektiv saksbehandling i framtiden.

Så trekker representanten Lundteigen fram veldig tydelig, veldig sterkt, Artsdatabanken. Artsdatabanken er et fagmiljø jeg kjenner godt fra mitt tidligere virke her i Stortinget. Det er et fagmiljø jeg har stor tillit til. Hvordan det fagmiljøet kan brukes i vårt arbeid, må jeg få komme tilbake til. En slik anledning kan være i energimeldingen.

Det jeg sa – det jeg i hvert fall mente å si – og som jeg står helt inne for, er at det er ikke gitt at det er riktig ressursbruk til enhver tid å ha kapasitet til å behandle absolutt alle konsesjonssøknadene, særlig i en situasjon der tilfanget av konsesjoner økte raskt og kraftig. Det var det jeg mente å si, og det står jeg inne for. Det håper jeg Stortinget er enig med meg i.

Det er selvfølgelig et poeng å frigjøre mer kapasitet i NVE – når situasjonen er som den er – til konsesjonsbehandling. Derfor har vi oversendt til Stortinget i denne måneden et forslag som vil bidra til å frigjøre saksbehandlingskapasitet i NVE, et forslag som jeg håper både Senterpartiet og de andre partiene i Stortinget vil gi tilslutning til.

Så er det slik at de allerede gitte vannkraftkonsesjonene, særlig, som har produsert i noen år og noen tiår, også skal revideres. Det må vi også ha ressurser til. Det er både naturen, kraftproduksjonen og dermed også fornybarsamfunnet tjent med.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 6.

Sak nr. 7 [13:06:02]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens melding om virksomheten i 2013 (Innst. 227 S (2013–2014), jf. Dokument 2 (2013–2014))

Presidenten: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten foreslå at taletiden begrenses til 5 minutter til hver gruppe og 5 minutter til statsråden.

Videre vil presidenten foreslå at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

Martin Kolberg (A) [13:06:38] (ordfører for saken): Igjen er det slik at vi har mottatt en fyldig melding om virksomheten til Riksrevisjonen, i 2013. Det viktige å si er at komiteen slutter seg i all hovedsak til de vurderinger og avveininger som meldinga til Stortinget omhandler. Det er kontroll- og konstitusjonskomiteens vurdering at meldin-

ga er dekkende for Riksrevisjonens arbeid og virksomhet i 2013.

Vi vil også uttrykke vår tilfredshet med Riksrevisjonens arbeid i sin alminnelighet, og jeg vil si det slik at i både denne meldinga og også tidligere meldinger viser Stortinget veldig tydelig at Riksrevisjonens arbeid danner grunnlaget for at Stortinget kan klare oppgaven med kontroll av regjering og forvaltning på en god måte – og på den måten som faktisk både Grunnloven og øvrig lovgivning legger grunnlaget for.

Det er også nødvendig når vi behandler denne årsmeldinga, å si at den dokumenterer at vi har en god forvaltning i Norge. Det er en glede å lese hvor mye som egentlig er bra. Dessuten er det heller ingen indikasjoner som forteller oss at Stortingets vedtak ikke ble fulgt av regjering og forvaltning. Det finnes noen unntak, noen diskusjonspunkter, men dette er det store bildet.

Det som er særskilt å bemerke for 2013, er at det er det siste året i det som ble kalt strategiperioden 2010–2014, der visjonen var å «bidra effektivt til Stortingets kontroll og fremme god forvaltning». Det var målsettinga. Det som meldinga viser, og som komiteen slutter seg til, er at utviklinga i perioden har gått i den retninga som intensjonen i denne strategiperioden la til grunn.

Det har også vært en annen endring i perioden, og som denne meldinga omhandler. Det gjelder formatet på de meldingene som Stortinget mottar. Det ble drøftet med komiteen i forrige periode hvordan dette skulle utformes, og komiteen uttrykker tilfredshet med den måten som rapportene til Stortinget nå er utformet på. De gir et godt oversyn og gir oss muligheten til lettere å finne fram til de punktene som det er nødvendig at Stortinget diskuterer og eventuelt kritiserer.

Det er et annet punkt – som i hvert fall er et nasjonalt særtrekk, men som jeg vil understreke fra mitt ståsted – og det er at det er et godt samspill mellom Riksrevisjonen og forvaltninga.

Det er altså hele 86 pst. som i en større spørreundersøkelse sier at Riksrevisjonen har den kompetansen den trenger for på en god måte å greie å bedømme hva det er som skjer i forvaltninga. Så det er ikke en konfliktsituasjon mellom forvaltninga og Riksrevisjonen, som vi kan faktisk kan se eksempler på i andre land, etter det jeg har skjønt. Det er et godt samarbeid, og det tegner også veldig godt for framtida.

Dog er det selvfølgelig slik at denne meldinga peker på det som også er våre svakheter. Jeg har fra denne talerstol i en annen sammenheng pekt på noe som også denne meldinga tar opp, og som jeg vil legge vekt på. Det er noen deler av forvaltninga som har problemer med å følge opp det som blir påpekt. Det gjentas og gjentas, og måloppnåelsen er ikke tilfredsstillende. Jeg skal ikke identifisere det nå her ved denne anledning, for det synes jeg ikke er nødvendig, men jeg vil si at det er et problem. Det er et problem at deler av forvaltninga har problemer med å lære å ta de råd og meninger som faktisk kommer fra Stortinget. Det er et problem. Det er gjengangere her. Det som kalles for måloppnåelse på det språket, er for en del av forvaltninga vanskelig

å håndtere, og det er en utfordring vi må arbeide videre med.

Komiteen slutter seg altså, som jeg allerede har sagt, enstemmig til de meninger og synspunkter som framkommer i meldinga, og det er ingen stor uenighet i komiteen om dette.

Michael Tetzschner (H) [13:11:58]: Et øyeblikk tillater jeg meg å se sammenhengen mellom denne saken, som gjelder Riksrevisjonen, og den neste, som gjelder Sivilombudsmannen, for begge er grunnleggende sett tilstandsrapporter om hvordan forvaltningen vår virker. Riksrevisjonen hjelper gjennom forvaltningsrevisjonen til med å holde forvaltningen på rett kjørl, slik at man iakttar Stortingets vedtak og forutsetninger. Det er altså forvaltningen sett fra toppen. Samtidig kan man si at neste sak, som gjelder Sivilombudsmannen, går på hvordan forvaltningen tar seg ut fra borger-, individ- og brukernivå. Man kan altså komplettere tilstandsrapporten om den norske forvaltningen ved begge perspektivene. Det synes jeg er ganske interessant.

I jubileumsåret for Eidsvollsgrunnloven kan vi også minne oss selv om at Riksrevisjonen er en av de statsinstitusjonene som har de dypeste historiske røttene, så det er en vel innøvd og veltrent organisasjon. Ikke desto mindre legger den strategiske planer for fremtiden, og det er bra. Personlig har jeg merket meg at den skal satse på nærmere bestemte samfunnssektorer som involverer store uttelling for det offentlige. Det gjelder helse, velferd, arbeid og pensjon, det gjelder samfunnsikkerhet og beredskap, det gjelder samferdsel, og det gjelder også våre globaliserte interesser gjennom bistand. Så følger de det gode revisjonsprinsippet om at man skal forfølge det som er vesentlig, og særlig avdekke områder med høy risiko. Det er ikke så mye å bemerke til det, det følger av god revisjonspraksis.

Så har vi som alltid også forventninger om intensivert selskapskontroll, ettersom utviklingen går i den retningen at staten organiserer stadig mer av sin aktivitet i selskaper, og ikke minst en side som vanligvis kan være litt undervurdert i kontrollsammenheng, at det også skal ligge læring og veiledning for forvaltningen fremover.

I tillegg til at jeg viser til de merknadene vi har stått sammen om i komiteen, tenkte jeg også at vi skulle gi litt ros til Arbeiderpartiet fordi de ikke lenger er med på det som var en flertallsmerknad i en tidligere sak vi hadde, hvor Arbeiderpartiet gikk imot målstyring som prinsipp. Det er utmerket at det nå bare er Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne som står for dette, og at Arbeiderpartiet ikke lenger deler dette synspunktet. Det synes jeg er utmerket, for det betyr også at vi kan legge inn større og bredere tyngde fra komiteens side i vårt syn på hvordan moderne forvaltning skal drives. Nå er det slik at man ikke skal henge opp styringsprinsippene for mye i begreper, men hvis man ikke tar målstyringsprinsipper i bruk, er alternativet detaljstyring og rigide organisasjonssystemer som hører fortiden til, og som kanskje gjør at man får en overdreven konsentrasjon om å gjøre det man tidligere har gjort, helt riktig, fremfor å se på hva som er hensiktsmessig virkemiddelbruk for å oppnå de mål som

Stortinget har satt, og som har vært forutsatt i budsjett-dokumentene. Så jeg avslutter da med å gi Arbeiderpartiet ros for at de ikke lenger nå er motstander av målstyring. Det er mulig at de fortsatt er motstander av New Public Management, men det er en annen diskusjon.

Karin Andersen (SV) [13:16:46]: Riksrevisjonen er veldig viktig, og derfor er det interessant å lese både årsmeldingen og rapportene som kommer derfra. Det er absolutt nyttig, og det er absolutt nødvendig for at man skal ha nødvendig kontroll med at det Stortinget vedtar, faktisk også blir gjennomført i praksis. I hovedsak skjer jo dette, men Riksrevisjonen viser gjennom alle sine rapporter at det er forbedringspotensial veldig mange steder, og man bør selvfølgelig fortsette å bestrebe seg på at alle vedtak som blir gjort, skal følges opp korrekt.

Så til disse styringsprinsippene. Representanten Tetzschner var oppe og roste Arbeiderpartiet for at de nå ikke lenger var enige med SV, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne om at denne forretningsmessige styringsmodellen, som har spist seg inn i offentlig sektor gjennom de siste årene, kanskje ikke nødvendigvis er den beste. Fra SVs side er vi helt sikre på at den ikke er det. Det har slett ikke å gjøre med at man ønsker seg noe gammeldags eller noe som er byråkratisk og tungvint, men man ønsker seg tvert imot styringssignaler og styringsgrep der man ser at bl.a. velferd, omsorg og skole er noe annet enn forretningsmessig drift, og skiller seg fra det i sitt vesen. I regjeringserklæringen sier regjeringen at det mener den at det ikke gjør, den mener at dette kan styres på samme måte. Jeg forventer nesten at Arbeiderpartiet er uenig i det. For det vi forsøker å adressere, at vi ønsker å ta opp en diskusjon om disse styringsprinsippene, om de faktisk gir oss og de etatene og de viktige virksomhetene som vi skal styre, de riktige måtene å styre på. Når Riksrevisjonen opplever at noe kanskje ikke blir styrt helt perfekt etter disse målene, sier vi: Å, her var det en feil, da får vi bare gjøre enda mer av det som kanskje ikke er den riktige styringsparameteren og det riktige å måle etter.

Jeg skal ikke gjenta innlegg jeg har holdt her før, men det er en del ting som det går an å telle, og det er en del ting som det ikke går an å telle. Mye av det som det ikke går an å telle, er viktig i velferd, omsorg og skole og det som offentlig sektor skal gjøre, og det som Riksrevisjonen skal kontrollere. Det er derfor vi fra SVs side er opp-tatt av å se på noen av disse rigide målstyringsystemene og disse forretningsmessige styringsmodellene som Riksrevisjonen selvfølgelig må kontrollere etter, og som forvaltningen skal styre etter. Det er for å finne fram til mekanismer som fjerner unødvendig byråkrati og kontroll, som fjerner tidstyvene, og som setter mer av fagligheten og de som skal ha f.eks. et godt skoletilbud eller et godt tilbud fra Nav, i sentrum.

Vi skal nå om ikke lenge også diskutere Sivilombudsmannens årsmelding. Der møter vi den andre siden av noen av disse styringsmekanismene og hvordan de kanskje ikke er så perfekte som mange mener at de er.

Fra vår side kommer vi til å jobbe videre med dette. Vi kommer til å jobbe etter prinsipper om å utvikle til-

litsreformer, der de ansatte med sin faglighet, også i samarbeid med dem som skal bruke tjenesten, skal ha større muligheter til å utføre det som er velferdsoppgavene, uten at man nødvendigvis alltid klarer å kontrollere dette via Riksrevisjonen eller andre kontrollmekanismer etter forretningsmessige forvaltningsmodeller, som kanskje er godt egnet til å produsere varer, men ikke godt egnet til å produsere velferd.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 7.

Sak nr. 8 [13:21:30]

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om melding for året 2013 fra Sivilombudsmannen (Innst. 228 S (2013–2014), jf. Dokument 4 (2013–2014))

Presidenten: Etter ønske fra kontroll- og konstitusjonskomiteen vil presidenten foreslå at taletiden begrenses til 5 minutter til hver gruppe og 5 minutter til statsråden.

Videre vil presidenten foreslå at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Dette anses vedtatt.

Karin Andersen (SV) [13:22:02] (ordfører for saken): Sivilombudsmannen er også viktig, fordi det er en institusjon som skal sikre at forvaltningen ivaretar enkeltmenneskers interesser i en veldig komplisert forvaltning i et veldig komplisert samfunn.

Rapporten fra Sivilombudsmannen siste år viser at saksmengden er stor, og at en del saker kommer til Sivilombudsmannen som kanskje egentlig ikke burde høre hjemme der. I en tidligere sak her i dag, når det gjaldt Ombudsmannen for Forsvaret, var det en liten diskusjon mellom Arbeiderpartiets Myrli og meg om ombudsmannsfunksjoner. SV er en sterk tilhenger av det, men mener også at det trengs en del ombud som ikke finnes i dag, f.eks. et Nav-ombud. Vi registrerer at det ikke er flertall for å se på det i den innstillingen som er lagt fram her, men hvis man går igjennom de sakene som Sivilombudsmannen sjøl påpeker kommer til dem i stort omfang, er Nav veldig dominerende. Veldig mange av de sakene er av en slik karakter at de burde vært løst på et annet nivå og med andre mekanismer enn det gjøres i dag.

Det er behov for slike mekanismer, fordi dette er viktig. Dette er enkeltmenneskers møte med velferdsstaten når de er i krise. Da må systemene fungere bedre enn de gjør i dag. Et slikt ombud, f.eks., kunne avlaste Sivilombudsmannen – det hadde vært bra og nødvendig – og kunne også bidratt til at forvaltningen, slik som f.eks. med et tilsvarende byombud i Kristiansand, hadde hatt store muligheter til å kunne bedre sin egen praksis. For de fleste saker har gjennom en slik ordning blitt løst i minnelighet, til beste for både brukeren og forvaltningen. Så dette mener jeg det absolutt er behov for å se nærmere på, og jeg mener at Sivilombudsmannens årsmel-

ding viser veldig tydelig at her er det behov for å gjøre noe.

Så er det også viktig at klagesaksbehandlingen hos Sivilombudsmannen går så raskt som mulig. Den er nå på 189 dager i saker som ble avsluttet etter å ha vært tatt opp med forvaltningen. Vi i Stortinget er selvfølgelig enig med Sivilombudsmannen i at saker må behandles med tilstrekkelig grundighet, og at det kan ta tid, forstår vi også. Men 189 dager er fryktelig lang tid for mennesker som har opplevd et møte med det offentlige som urettmessig. De aller fleste som kommer til Sivilombudsmannen, har jo også gått mange ledd i forvaltningen før de kommer dit. Så det å få ned saksbehandlingstida er nødvendig, og Stortinget sier at «det må være et mål». Hvis det da er sånn at kapasiteten hos Sivilombudsmannen må vurderes for å få det til, oppfordrer vi til at man kommer tilbake til Stortinget med en eventuell oversikt som viser hvordan det skal kunne foregå.

Så tar Sivilombudsmannen også opp dette med varslervern. Der har man i hvert fall tidligere ment at man skulle evaluere paragrafen om varslervern, slik som den ble vedtatt av det forrige stortinget. Det er det behov for. Det viser de sakene som kommer til Sivilombudsmannen.

Til slutt vil jeg ta opp den nye oppgaven som Sivilombudsmannen fikk når det gjelder den forebyggende mekanismen for Norges ratifikasjon av de ulike internasjonale menneskerettighetskonvensjonene. Nå er det slik at presidentskapet har behandlet en sak om dette nylig og kommer til å fremme for Stortinget forslag om at man skal ha en ordning som er organisatorisk underlagt Stortinget, men tilknyttet Stortingets ombudsmann for forvaltningen, Sivilombudsmannen. Da får man et nytt system – det ligner litt på det vi har nå – et slags sideordnet organ. Vi skal diskutere det når den saken kommer til Stortinget, men jeg tror den vil få enstemmig tilslutning.

Gunvor Eldegard (A) [13:27:26]: Først vil eg berre kommentera innlegget til saksordføraren. Me er stort sett einige, heile komiteen, i denne saka. Det er berre den merknaden om Nav-ombod me er ueinige om. Eg synest det er viktig òg at det vert sagt her i salen at me i utgangspunktet ikkje er for å innsetja eit nytt ombod. Det står òg i rapporten at talet på klagar på Nav er redusert, og Sivilombudsmannen seier at det er tydeleg at Nav sitt eige serviceorgan har begynt å fungera betre. Da føreslår eg at me ser litt på det vidare om me får Nav til å fungera på eigen kjøl.

Men det som eg eigentleg tok ordet for, var for å understreka det som komiteen gjennom fleire år har sagt: Den viktige funksjonen Sivilombudsmannen har for den alminnelege borgar gjennom si rolle som haldningsskapande og praksisskapar for å vareta rettstryggleiken for oss alle. I samband med det er folks kunnskap og kjennskap til Sivilombudsmannen av stor betydning. I fjorårets innstilling oppmoda komiteen ombudsmannen til å setja i verk tiltak som skulle gjera ombudsmannen betre kjend. Som følge av det har ombudsmannen begynt på arbeidet med ein ny kommunikasjonsstrategi, som me synest er bra, fordi det er sentralt at ombudsmannens samfunnsoppdrag vert forstått av dei som kan dra nytte av ordninga.

Ein klage til ombudsmannen skal vera ein enkel og nyttig måte å få enkelte forvaltningsrettslege sider av ei sak prøvde. Det er her viktig at den enkelte kan klaga til ombudsmannen på eiga hand, utan f.eks. å bruka advokat eller anna hjelp.

I meldinga for 2013 står det at ombudsmannen har prioritert å vera betre på å informera på heimesida om utsegner, høyringsutsegner, organisasjonsendringar og andre nyheiter. Det er òg eit framsteg at Ombudsmannen har teke i bruk Twitter som kommunikasjonskanal. Eg ser vidare at andre kommunikasjonstiltak Ombudsmannen prioriterer, er å tydeleggjera presentasjonen av tendensar og analysar i årsmeldinga. Saman med heimesida utgjør årsmeldinga ein viktig del av Ombudsmannens ansikt utetter.

Det går framover med kommunikasjonen frå Ombudsmannen til publikum – altså oss – og eg ser fram til at den nye ombudsmannen fortset arbeidet med å utvikla sitt forhold til befolkninga.

Michael Tetzschner (H) [13:30:54]: Også i denne årsmeldingen ligger det mye viktig informasjon til Stortinget om det man vel på noen punkter kan karakterisere som systemsvakheter i vår forvaltning.

Vi har i komiteen samlet oss om brede, samlende merknader, men jeg tenkte jeg kunne understreke litt det som er skrevet i sammendraget på side 5 og utover, som er en konsentrasjon av de funn som Sivilombudsmannen har gjort når det gjelder hvordan det står til i kommunene. Temaet der er nemlig at det kan være noe svak juridisk kompetanse i våre kommuner. Det kan være usikkerhet knyttet til om man er seg bevisst at man treffer enkeltvedtak, at det i noen tilfeller ikke er ordentlig notoritet om avgjørelsen, det gjøres ikke skriftlig, og det gis ikke fyllestgjørende begrunnelse, hvilket gjør at den som mottar underretningen om et forvaltningsvedtak, ikke blir oppmerksom på hvilke klageregler som gjelder, og dermed kan bli utsatt for rettstap. Samtidig er det også omtalt at organiseringen av klageinstansen i kommunen kan være mangelfull. For egen del vil jeg legge til at man i de mindre kommunene også har et personalproblem i den forstand at det er inhabilitet fordi folk kjenner hverandre så godt eller inngår i så mange andre sammenhenger enn de profesjonelle at man ikke får den avstanden som uhildet saksbehandling, ankebehandling og klagebehandling krever. Så hvis man altså skulle være på jakt etter gode argumenter for større kommuner, finner man i hvert fall noen av disse i Sivilombudsmannens årsmelding.

Jeg synes også det er interessant når Sivilombudsmannen går gjennom etterlevelse og oppfølging av de forvaltningsorgan som har blitt utsatt for kritikk, at det da ser ut til å være et gjennomgående trekk at det er de aller største og mest selvbevisste kommunene, og også departementer, som stritter imot, og som ikke tar ad notam eller lærdom av de uttalelser som Sivilombudsmannen har. Nå er det jo ikke svært mange eksempler på dette, men det er allikevel problematisk at det beror på en slags «gentlemen's agreement» i forvaltningen hvorvidt man føler seg forpliktet til å gjennomføre de påpekninger som Sivilombudsmannen har hatt.

Det er jo noe sympatisk også i dette, ved at det altså ikke er makt og juridisk tvang som gjør at forvaltningen stort sett retter seg etter Sivilombudsmannens påpekninger, men at det mer kan sies å være de faglige innspill som er gitt. Jeg vil for egen del reflektere over om ikke tiden snart er inne for å diskutere om vi trenger en forvaltningsdomstol hvis avgjørelser ikke kan treneres, ikke kan puttes i en skrivebordsskuff, som rett og slett ikke kan overføres, og at det har bindende juridiske virkninger å få Sivilombudsmannens eller en forvaltningsdomstols avgjørelse mot seg. Men det får vi komme tilbake til i en annen sammenheng.

Jeg har også lyst til, siden dette er siste årsrapport som den avtroppende sivilombudsmann fremlegger for Stortinget, gjennom presidenten, på vegne av Stortinget, å rette en stor takk til personen Arne Fliflet for det preget han har satt på den stillingen han har hatt så lenge, og alle de gode bidrag han personlig, og også gjennom sin ledelse av Sivilombudsmannen, har gitt til at vi i Norge har en av verdens beste forvaltninger, og alle de bidragene som er gitt for at vi har en anstendig og rettssikker forvaltning til glede for brukerne og borgerne.

Hans Fredrik Grøvan (KrF) [13:36:09]: Ombudsmannens oppgave er å bidra til å sikre at det ikke øves urett fra den offentlige forvaltning mot den enkelte borger. Ombudsmannen har også en viktig oppgave i form av en forebyggende funksjon, for nettopp gjennom sin behandling av enkeltsaker blir Ombudsmannens rolle også av holdningssskapende og praksisskapende karakter.

Saksordføreren har gjort rede for komiteens innstilling, så jeg skal ikke gå så veldig mye inn på detaljene i den, jeg har bare lyst til å ta opp et par forhold.

Ved flere anledninger har Stortinget oppfordret til at det blir satt i verk tiltak som kan gjøre Ombudsmannens rolle bedre kjent. I denne årsmeldingen konstaterer vi at dette arbeidet nå er satt i gang. Blant annet er sosiale medier tatt i bruk, sammen med en større grad av synliggjøring av Ombudsmannens rolle og tilstedeværelse i media.

Det må være sentralt og viktig at Ombudsmannens samfunnsoppgave blir forstått av nettopp dem som kan dra nytte av denne ordningen. Derfor blir dette en balansegang mellom det å gjøre ordningen kjent, og på den måten gjøre det enklere for innbyggerne å klage på det som en oppfatter som urett, og på den andre siden å gjøre folk kjent med når det ikke er grunnlag for å klage.

Vi konstaterer at antall saker de senere år har ligget stabilt på ca. 3 000 per år. De fleste klagene, ca. tre fjerdedeler, ser ut til å gjelde statlige forvaltningsorganer. Hovedsakene gjaldt trygdesaker og plan- og bygningssaker. Det er interessant å merke seg at Ombudsmannen i 2013 realitetsbehandlet 277 klager rettet mot Arbeids- og velferdsetaten, og at 17 av disse resulterte i skriftlig kritikk av etaten. Dette gir en kritikandel som faktisk ligger vesentlig under gjennomsnittet for alle forvaltningsorganer, og det er interessant.

Det kan ikke sies noe med sikkerhet om hva nedgangen i antall klager i forhold til Nav skyldes. Noen av de tiltakene Nav selv har iverksatt gjennom en mer målrettet styring med sikte på å effektivisere saksbehandlingen, korte ned

saksbehandlingstiden og tilrettelegge for bedre rutiner, har antakelig bidratt positivt.

Slik det ser ut i 2013, er det særlig Nav Internasjonalt som relativt sett får de fleste klagene. Det er grunn til å stille spørsmål ved om dette skyldes manglende ressurser for å kunne ivareta de mange omfattende og til dels vanskelige arbeidsoppgavene man har på dette området, på en tilfredsstillende måte, eller om det skyldes intern prioritering.

Selv om erfaringene med saksbehandlingstiden i Nav viser at det er gjort klare forbedringer, er det likevel grunn til å frykte, ut fra årsmeldingen fra Sivilombudsmannen, at det fortsatt vil komme mange klager på lang behandlingstid. Vi konstaterer derfor at det fortsatt er et klart forbedringspotensial for saksbehandlingstiden ved mange av Nav-enhetene.

Kristelig Folkeparti har derfor, sammen med flere andre partier, tatt til orde for å styrke rettshjelpsordningen på dette området gjennom opprettelse av et eget Nav-ombud. Det har vi også gitt uttrykk for i våre merknader i denne saken. En slik ordning tror vi, i tillegg til å kunne gi flere mennesker hjelp i møte med en komplisert forvaltning med mange regler, nettopp vil avlaste Sivilombudsmannen og på sikt også bidra til de nødvendige forbedringer i Nav. Vi synes Sivilombudsmannens melding for 2013 understreker nettopp behovet for et slikt Nav-ombud.

Til slutt: Det er også interessant å registrere at hovedinntrykket er at en kritisk uttalelse fra Sivilombudsmannen i hovedsak blir respektert og lojalt fulgt opp av forvaltningsorganene.

Presidenten: De talere som heretter får ordet, har en taletid på inntil 3 minutter.

Martin Kolberg (A) [13:41:06] (komiteens leder): Jeg vil få si at jeg langt på vei, med et visst forbehold for ønsket om forfatningsdomstol, følger representanten Tetzschners resonnementer om Sivilombudsmannens embetes plass og betydning. Det tror jeg vi alle sammen er enige om. Jeg er også enig i det som ble sagt fra både saksordføreren og representanten Eldegard når det gjelder årsrapporten og innholdet i den.

Jeg har en bemerkning til noe saksordføreren var inne på, slik som jeg ser det, og som jeg vil understreke. Det er at vi selvfølgelig har et problem med behandlingstida. Det er klart at når det går veldig lang tid fra en person, en borger, klager, til han får en respons på dette, er det et problem og en utfordring for hele embetet. Jeg tror vi bare skal si det slik at dette må Stortinget rett og slett ha tung oppmerksomhet på for framtida, for dette er slike spørsmål som også delvis har med vårt ansvar å gjøre, nemlig spørsmålet om både organisering, bemanning og økonomi.

Når jeg også nå tok ordet på slutten av denne debatten, var det for, i likhet med representanten Tetzschner, å takke sivilombudsmann Arne Fliflet for det han har gjort. Han sitter her, og det har han trofast gjort så lenge jeg har vært med – og sikkert lenge før det. Det viser fram en respekt for Stortinget, men også for debatten. Det setter vi veldig pris på. Det var 19. februar i 1990 at Stortinget enstemmig sluttet seg til at Arne Fliflet skulle velges til sivilombudsmann.

Fliflet har gjort en veldig god innsats i dette embetet. Han har løftet det, og han har fra sitt ståsted som sivilombudsmann bidratt til samfunnsdebatten på en veldig konstruktiv og god måte. I likhet med representanten Tetzschner vil jeg gjennom presidenten uttrykke en takk til Arne Fliflet for det arbeidet han har gjort i egenskap av embetet som sivilombudsmann. Tusen takk.

Presidenten: Presidenten kan kanskje opplyse om at også Stortingets presidentskap på behørig måte har uttrykt sin takk til Sivilombudsmannen og andre ombudsmenn som trer av.

Karin Andersen (SV) [13:43:53]: Da vil også jeg som saksordfører for denne saken slutte meg til den takken. Arne Fliflet har vært en veldig markant sivilombudsmann og har utviklet embetet veldig positivt. Jeg vil også fra vår stortingsgruppe si tusen takk for den jobben han har gjort.

Det var noen punkter jeg bare ville kommentere av det som er kommet opp. Det første var dette med kommunikasjonsstrategi. Jeg tror det er uhyre viktig. Det kan være et problem at det kommer mange saker inn som ikke skulle vært der, men det er jo verre hvis det ikke kommer saker som skulle vært der. Derfor må man på en måte tåle at det kommer en del saker, og da må man ha en kommunikasjonsstrategi. Jeg tror at veldig mange som kunne hatt bruk for den ordningen og trengt den, ikke kjenner til den.

Det andre punktet er dette med eventuelt ombud i Nav. Det vises til denne ordningen med serviceklage. Ja, den er nok der, men jeg er helt overbevist om at her trenger man et slags hjelpeorgan. Man har jo dette på helse; man har pasientombudene. Det er akkurat det samme. Her er det også folk som er i krise, og som møter et veldig komplisert apparat. Forsøk med dette har vist at det fungerer utmerket. Så jeg er litt forundret, og har vært det lenge, over Arbeiderpartiets motstand mot dette. Men jeg vet jo at det er folk i Arbeiderpartiet som er helt enige med oss i dette.

Så vil jeg bare si litt – sånn at jeg ikke sier noe feil – om det som presidentskapet har behandlet når det gjelder ny nasjonal institusjon for å overvåke Norges oppfølging av menneskerettighetene. Det er utrolig viktig at det blir gjort. Norge er ikke bestandig så god på menneskerettigheter som vi liker å tro at vi er, så dette trenger vi. Der foreslår man altså en nasjonal institusjon som skal være en selvstendig enhet uten formell tilknytning til Sivilombudsmannen, men at den skal være på samme sted – at det blir riktig, sånn som jeg har forstått det – og at man legger til grunn at lederen for denne nasjonale institusjonen skal velges av Stortinget, altså som et eget valg. Så da håper jeg dette er referert korrekt, slik at det ikke er noen misforståelser om det. Dette er jo en sak som kommer til Stortinget, og som vi skal behandle. Som saksordfører for Sivilombudsmannen vil jeg si at vi fra vår side kommer til å slutte oss til dette, og mener at dette er viktig. Det er også viktig at Stortinget følger med, slik at ressursene til denne nye mekanismen blir tilstrekkelige, og – ikke minst – at både storting, regjering og forvaltning også følger opp de påleggene vi får fra denne nye institusjonen. Det er uhyre viktig at vi gjør det, og at vi faktisk går foran og følger

opp våre menneskerettighetsforpliktelser på en korrekt og riktig måte.

Presidenten: Presidenten kan bekrefte at det var meget korrekt referert.

Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 8.

Etter at det var ringt til votering, uttalte

presidenten: Da er vi klare til å gå til votering.

Votering i sak nr. 1

Komiteen hadde innstilt:

Stortinget samtykkjer i at Forsvarsdepartementet i 2014 kan:

1. starte opp nye investeringsprosjekt, medrekna større egedoms-, bygge- og anleggsprosjekt, omtala i kapitla 2 og 4 i den framlagde proposisjonen, innanfor dei gjevne kostnadsrammene.
2. endre tidlegare godkjent investeringsprosjekt, omtala i kapittel 3 Tidlegare godkjent egedoms-, bygge- og anleggsprosjekt – godkjenning av endring av omfang og kostnadsramme, i den framlagde proposisjonen, innanfor den gjevne kostnadsramma.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt.

Votering i sak nr. 2

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 5 (2013–2014) – Ombudsmannsnemnda for Forsvarets innberetning om virksomhet i tiden 1. januar–31. desember 2013 – vedlegges protokollen.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt.

Votering i sak nr. 3

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 6 (2013–2014) – Ombudsmannsnemnda for sivile vernepliktiges innberetning om virksomheten i tiden 1. januar 2010–31. desember 2013 – vedlegges protokollen.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt.

Votering i sak nr. 4

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 7:3 (2013–2014) – årsmelding til Stortinget fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) for 2013 – vedlegges protokollen.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt.

Votering i sak nr. 5

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 7:2 (2013–2014) – særskilt melding til Stortinget fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) om utvalgets undersøkelse av påstander om politisk overvåking og PSTs bruk av Christian Høibø som kilde – vedlegges protokollen.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt.

Votering i sak nr. 6

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 3:5 (2013–2014) – om Riksrevisjonens undersøkelse av effektivitet i konsesjonsbehandlingen av fornybar energi – vedlegges protokollen.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt.

Votering i sak nr. 7

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 2 (2013–2014) – Riksrevisjonens melding om virksomheten i 2013 – vedlegges protokollen.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt.

Votering i sak nr. 8

Komiteen hadde innstilt:

Dokument 4 (2013–2014) – om melding for året 2013 fra Sivilombudsmannen – vedlegges protokollen.

Votering:

Komiteens innstilling ble enstemmig bifalt.

Sak nr. 9 [13:57:20]

Referat

Presidenten: Det foreligger ikke noe referat. Dermed er dagens kart ferdigbehandlet. Forlanger noen ordet før møtet heves? – Møtet er hevet.

Møtet hevet kl. 13.58.
